

non de ipsis cruciatibus corporis et gloriari et gaudere A sola consuevit. (a) Respice ad Mutii animam, cum dexteram suam ignibus solvit. Respice (b) ad Zenonis, cum illam Dionysii tormenta prætereunt. Morsus ferarum ornamenti sunt juventutis, ut (c) in Cyro ursi cicatrices. Adeo novit et apud inferos anima et dolere et gaudere sine carne; quia et in carne illæsa si velit dolet, et laesa si velit gaudet. Hoc si ex arbitrio suo in vita, quanto magis ex judicio Dei post mortem! Sed nec omnia opera cum carnis ministerio anima partitur; nam et solos cogitatus et nudas voluntates censura divina persecutur (*Matth.*, V): *Qui viderit ad concupiscentum, jam adulteravit in corde.* Ergo (1) propter hoc congruentissimum est animani, licet non expectata carne, puniri, quod non sociata carne commisit. Sic et ob cogitatus pios et benevolos, in quibus carne non eguit, sine carne recreabitur. Quid nunc, si et in carnalibus prior est,

A que concipit, qua disponit, que mandat, que impellit? Et, si quando invita, prior tamen tractat, quod per corpus actura est. Nunquam denique conscientia posterior erit facta. Ita huic quoque ordini competit, eam priorem pensare mercedes, cui priori delendantur. In summa, cum carcere illum, quem Evangelium demonstrat, inferos intelligamus, et novissimum quadrantem modicum quodque delictum (d) mora resurrectionis illic luendum interpretemur (2); nemo dubitat animam aliquid pensare penes inferos, salva resurrectionis plenitudine per carnem quoque. Hoc etiam Paraclitus frequentissime commendavit, si quis sermones ejus ex agnitione promissorum charismatum admiserit. Ad omnem, ut arbitror, humanam super anima opinionem, ex doctrina fidei congressi, justæ dumtaxat ac necessariae curiositatibus satisficiemus (3). Enormi autem et otiose tunc debet discere, quantum libuerit inquirere.

LECTIONES VARIANTES.

(1) *Vel add. Par. Gelen. Jun.*

(2) *Intelligimus — interpretamur Ith. Pan.*

(3) *Satisficerimus cod. II' ouv.*

COMMENTARIUS.

(a) *Respice ad Mutii animam.* Mutii Scervoiræ.

Le Pr.

(b) *Ad Zenonis.* Zeno hic est Eleates, qui contemptum mortis e philosophia contingere, cum assereret apud Dionysium, ab eodem tormentis immunitus cruciatus, responsionis sue veritatem sua constantia comprobavit. Le Pr.

(c) *In Cyro ursi cicatrices.* Tradit illum Xenophon,

lib. I, inter venandum cum ursi congressum fuisse Cyrus minorem, quem idem Cyrus acceptis vulneribus intermit. Le Pr.

(d) *Mora resurrectionis illic luendum interpretemur.* In mora resurrectionis purgari animas, et modicum quodque delictum eluere, quid aliud quam purgatoriæ yœna? Le Pr.

QUINTI SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI

DE CARNE CHRISTI.

Argumentum.

De carnis Christi veritate disputaturus Tertullianus, C imprimis scripti occasionem significat; quod, qui resurrectionis fidem inquietarent, etiam carnem Christi questionibus distraherent. Cap. I.

Ad institutum autem veniens, adversus Marcionem, qui ejus historiam ex Evangelio auserebat; traditionis apostolicæ præscriptione Christi nativitatem probat. Cap. II.

Deinde neque impossibilem fuisse aut inconvenientem Deo. Cap. III.

Neque etiam Deo indignam, neque stultam. Cap. IV.

Non itaque in phantasmate, sed vere crucifixum et mortuum (quantumvis etiam id negaret Marcion), vere quoque natum Christum. Cap. V.

Jam adversus Apellem deducit, Christum de sideribus et substantiis superioris mundi carnem non esse mutuatum. Cap. VI.

Interserens, nihil pro illis facere illud Christi: Quæ mihi mater, et quæ mihi fratres? Cap. VII.

C Addens, angelum illum igneum Apelleianorum, secundum eos etiam cœlestia ex penitentia delicti instituisse; atque adeo si de sideribus structa, peccatricem fuisse carnem Christi. Cap. VIII.

Et vero, omnia veræ carnis signa in Christo iuiste. Cap. IX.

Rursum, adversus alios quosdam, neque animalem fuisse Christi carnem deducit. Cap. X.

Neque etiam carnalem. Cap. XI.

Venisse etiam Christum, non ut anima seipsam cognoscet, sed ut ipsam salvam faceret. Cap. XII.

Fuisse item in Christo diversas substantias, carnem, et animam. Cap. XIII.

Solum etiam Christum fuisse salutificarem, non angelum. Cap. XIV.

Adversus autem Valentinum, Christi carnem spiritalem non fuisse, prosequitur. Cap. XV.

Sicuti etiam adversus Alexandrum quendam, peccati-

cem non fuisse carnem Christi, et, etiam si non ex se-

misce, veram tamen. Cap. XVI.

Obiter probans ex scripturis Christum de virgine nas-

citurum. Cap. XVII.

Nou competere etiam ex semine humano Dei Filium

nasci; ne si esset totus filius hominis, juxta Hebonis

opinionem, non crederetur Dei filius. Cap. XVIII.

Neque tamen Valentino favere illud ab eo adulteratum:

Non ex sanguine, nec ex carnis voluntate, nec

ex viri, sed ex Deo natus est. Cap. XIX.

Porro adversus eosdem non per virginem, sed ex vir-

gine natum Christum, latissime ex Scripturis demon-

strat. Cap. XX, XXI.

Proinde adimpleri in his omnibus propheticam vocem

Simeonis de Christo: Ecce hic positus est in signum

cui contradicetur. Cap. XXII, XXIII.

Et suggestos esse haereticos illos omnes, praedictosque

in Scripturis. Cap. XXIV.

Denique epilogi vice repetens quid hoc libro probaverit,

ad sequentem DE RESURRECTIONE CARNIS librum tran-

situm facit. Cap. XXV.

Cæterum Tertullianus, præterquam quod librum jam dictum de Resurrectione Carnis citat infra lib. V ade-

Marcionem, in illo etiam argumenti et tituli hujus fit

mentio. Propterea, inquit c. II, et nos volumen

præmissum DE CARNE CHRISTI, quo eam et solidam

probamus adversum phantasmatis nativitatem, et humanam vindicamus adversus qualitatibus pro-

prietatem. Etrursum: Igitur quantum ad haereticos,

demonstravimus, quo cuncto occurrendum sit a no-

bis, et occursum est jam suo quoque titulo DE C

CARNE DOMINI ADVERSUS HERESIES; ad hanc maxime

questionem præstruendam. Præterquam autem,

quod MS. viderunt olim hunc librum Trithemius

abbas et Politianus locis saepè citatis; edidit pri-

mus in lucem ex Hirsaugiensi et Paterniacensi Rhen-

anus cum scholiis, deinde et annotationibus illu-

stratam castigavit ex Gorziensi codice. Interea vero,

quod desideraretur in Lælandi britannico codice, cum

a Gelonio non sit recognitus, operæ pretium fuit

conferre cum tribus M.S. vaticaniis Codicibus, e qui-

bis non paucos locos restituimus; additis etiam ar-

gumento novo, et annotationibus nostris. PAM.

Christum humanam assumpsisse carnem demonstrat,

contra haereticos quatuor, Marcionem, Apellem,

Valentinum et Basilidem, seu potius adversus qua-

tuor haereses scribit, primam Marcionitarum, se-

cundam Apellis, tertiam et quartam Valentinianno-

rum. VENET.

Qui fidem resurrectionis, ante istos (a) Sadduceorum

propinquos sine controversia moratam (b) (1),

student inquietare, ut eam spem negent etiam ad

carnem pertinere, merito Christi quoque carnem

questionibus distrahant, tanquam aut nullam omnino,

aut quoquo modo aliam præter humanam; ne si hu-

B manam constiterit fuisse, prejudicatum sit adversus

illos eam resurgere omni modo, quæ in Christo (2)

resurrexit. Igitur unde illi destruunt carnis vota,

inde nobis (3) erunt præstruenda. Examinemus cor-

poralem substantiam Domini: de spirituali enim cer-

tum est. Carnis (4) queritur veritas, et qualitas

eius (c) retractatur (5), an fuerit, et unde, et cuius-

modi fuerit. (d) Renuntiatio ejus, dabit legem nostræ

resurrectioni. Marcion, ut carnem Christi negaret,

negavit etiam nativitatem; aut ut nativitatem negaret,

negavit et carnem: (e) scilicet, ne invicem sibi testi-

monium redderent et responderent (6) nativitas et

caro; quia nec nativitas sine carne, nec caro sine

nativitate. Quasi non eadem licentia heretica et ipse

potuisset, aut, admissa carne, nativitatem negare, ut

Apelles discipulus, et postea desertor ipsius; aut

et (7) carnem et nativitatem confessus, aliter illas (8)

interpretari, ut condiscipulus et condescensor ejus

Valentinus. Sed et qui carnem Christi putavam in-

troduxit, æque potuit nativitatem quoque phan-

tasma (9) confingere, ut et conceptus, et prægnat-

us (f), et partus virginis, et ipsius exinde infantis

ordo, (g) τὸ μαντοῦ (10) δοκεῖ haberentur (11): eosdem

oculos, eosdem sensus fefellerint, quos carnis opinio

elusit.

LECTIONES VARIANTES.

(1) Ista add. Rig. Venet.

(2) Christum Paris Rhen. Pan.

(3) Nobis abest a Rig. Venet.

(4) Caro Seml. Rig. Ven.

(5) Retractantur Seml.

(6) Responderent οὐκ. delet. et abest a Par. redde.

rent et abest a lib. Ursini.

(7) Et abest a Rig.

(8) Illis Sevl. Rhen.

(9) Nativitatis q. phantasma Pam. Rhen.

(10) τὸ μαντοῦ Jun.

(11) Haberetur Pam. Rhen.

COMMENTARIUS.

CAP. I. — (a) *Sadduceorum propinquos.* Haereticos significat Marcionem, Apellem et Valentimum, qui longo intervallo Sadduceorum haeresim sequebantur.

Sive propinquos Saducie, vocal quoslibet haereticos de anima male sentientes. Controversia est an Sadducei dicti sint ali hebr. ΔΤΙΣ, iustus, quod credere videtur

S. Hieronymus, an a Sadock haeresiarcha qui sub Alexandro Magno floruit. Sic R. Abraham in *Cabala hist.*, et Heliias levita in *Tisbi*. LE PR.

(b) *Morata.* Morata fidem vocat stabilem ac firmam, atque inconcessam. PAM.

(c) *Retractatur.* *Retractare*, pro tractare, preterquam alibi, etiam hoc libro non semel usurpat Auctor. PAM.

(d) *Renuntiatio ejus.* Renuntiantur magistratus cum

eliguntur; renuntiantur amicitia quæ dissolvitur. Illic renuntiatio demonstratio est et definitio. RHEN.

(e) *Scilicet ne invicem sibi testimonium redderent.* Asynthethon est; nam solet omittere connivexas particulas, quæ res obscuritatem sermoni nonunquam parit, cœn monimus ante. RHEN.

(f) *Prægnatus.* *Prægnatum* sub forma quarte inflexionis usurpat pro *imprægnatione*, gaudentis hujus terminacionis vocabulis. REN.

(g) *TO ΔΟΚΕΙΝ.* Synecdochica locutio est. Subauditur præpositio κατά, κατά τὸ δοκεῖν, hoc est, secundum existimationem, ut videlicet ita videatur, licet re ipsa non esset. RHEN. — Hieronymus, liv. II adv. Pelag.: *Carnis infirmitas Deo habilitatore gaudebat, et tamen mensuram fragilitatis suæ excedere non potuit.*

CAPUT II.

Plane nativitas a Gabriele annuntiatur : quid illi cum angelo Creatoris ? Et in virginis uteru (1) conceptus inducitur : quid illi cum Esai propheta (2) Creatoris ? Odit moras , qui subito Christum de cœlis deferebat . « Aufer (3) hinc , inquit (a) , molestos semper Caesaris census , et diversoria angusta , et sordidos pannos , et dura præsepio . (b) Viderit angelica multitudo , Dominum suum noctibus honorans . Servent potius pecora pastores . Et Magi ne fatigentur de longinquio ; dono illis aurum suum . Melior sit et Hierodes , ne Hieremias glorietur (c) . Sed nec circumciditur infans , ne dolet ; nec ad templum deferatur , ne parentes suos (4) oneret sumpta oblationis (5) ; nec in manus tradatur Simeoni (6) , ne senem moriturum exinde contristet (7) . Taceat et anus illa , ne fascinet puerum . » His , opinor , consiliis tot originalia instrumenta Christi delere Marcion ausus est (8) , ne caro ejus probaretur . (d) Ex qua , ote (9) , auctoritate ? Si propheta es , prænuntia aliquid ; si apostolus , predica publice ; (e) si apostolicus , cum apostolis senti ; si tantum (10) christianus es , crede quod traditum est (f) ; si nihil istorum es , merito dixerim , morere : nam et mortuus es , qui non es christianus , non credendo quod traditum (11) christianos facit . Et eo magis mortuus es , quo magis (12) non es christianus : (g) qui (13) cum fuisses , excidisti , (h) rescindendo quod retro credidisti ; sicut et ipse confiteris in quadam epistola , et tui non negant , et nostri probant . Igitur rescindens

A quod credidisti , jam non credens rescidisti : non tamen quia credere desiisti , recte rescidisti . Atque in rescindendo quod credidi-ti , probas , antequam rescinderes , alter fuisse quod credidisti . Alter illud , ita erat traditum : porro , quod traditum erat , il erat verum , ut ab eis traditum , quorum fuit tradere ; ergo quod erat traditum rescindens , quod erat verum rescidisti , nullo iure fecisti . Sed plenus ejusmodi præscriptionibus adversus omnes hereses , alibi jam nisi sumus (14) . Post quas nunc ex abundantia retractamus desiderantes rationem , qua (15) non putaveris natum esse Christum .

CAPUT III.

Necesse est , qualenus hoc putas arbitrio invenisse , aut ut impossibilem , aut inconvenientem Deo existimaveris nativitatem . Sed Deo nihil impossibile , nisi quod non vult . An ergo voluerit (16) nasci (qua si voluit , et potuit (17) , et natus est) consideremus . Ad compendium decurro . Si enim nasci se Deus non luisset quacumque de causa , nec hominem se videri præstitisset . Nam quis , hominem videtur , cum negaret natum ? Ita quod nolnisset esse , nec videri omnium (18) voluisse . Omnis rei displicentis etiam opinio reprobatur . Quia nihil interest , utrum si quid , an non sit , si , cum non sit , esse præsumitur . Plane interst illud (19) , ut falso (20) non patiatur , quod vere non est . « Sed satis erat illi , inquis , conscientia sua . Viderint homines , si natum putabant , quia hominem videbant . » Quanto ergo dignius , quantoque constans humanam sustinuisse existimationem vere natu ,

LECTIONES

VARIANTES

- (1) Et virginis utero *Pam. Par. Fran.*
 (2) Propheta omit . *Seml.* cum essentia creatoris *Paris. Pam.*
 (3) Aufer *Seml.*
 (4) Suo *Fran.*
 (5) Obligationis *Rhen. cod. Agob.*
 (6) Simconis *ram.*
 (7) Senex moriturus ex inde contristetur *Rig. ren.*
 (8) Et *Rhen. rom.*
 (9) Exhibe *add. cod. Agob.* auctoritatem .
 (10) Tantummodo *Fran. Pam.*

- C (11) Creditum *Rig. Pam. Par. Fran.*
 (12) Es , qui non *Rhen.*
 (13) Quod *Wouw. lib. Ursini.*
 (14) Simus *ren.*
 (15) Quia *ren.*
 (16) Noluerit *Seml. Rig. ren.*
 (17) Et potuit *omil. Rhen. Seml.*
 (18) Homini *lib. Agob.*
 (19) Illud abest a *Rig. ren.*
 (20) Falsum *Pam. Rhen.*

COMMENTARIUS.

ut non tu sed tuus juxta veteres hereticos , sed vere Dei Filius hominis Filius crederetur . Rig.

CAP. II. — (a) Aufer hinc , inquit . Verba haec ex persona Marcionis afferri recte adnotavit Rhenanus (quæ finiuntur ibi : his opinor) : nam ille ex Evangelio Luca , quod solum agnoscet , capitula prima , quibus haec continentur , rescindebat , ut mox et lib. IV ade . Marcion . fusius dicitur . Omnia autem haec ironicas dicta sunt . PAM.

(b) Viderit angelica multitudo . Festive dictum per ironiam , quod nocturnum tempus aptum sit ad fallendum , quasi et angeli decipi potuerint . Commemorata Luca res est in initio historie sue Evangelice . RHEM.

(c) Ne Hieremias glorietur . Ac si dicat , et interficerit Hierodes parvulos in Bethlehem , ne Hieremias (seu Michaelis) de sua prophetia , quæ citatur etiam Matth. II , gloriatur tanquam iam completa . Est autem etiam illud ironicas dictum : ne fascinet puerum ; nam fascinare ad incantamenti genus spectat . PAM . emendantibus . EDD.

(d) Ex qua , ote , auctoritate . Recte infra subjungit : Sed plenus ejusmodi præscriptionibus adversus hereses alibi jam nisi sumus ; alludens nempe ad ejus

tituli librum mox citatum , præscritum , c. 20, 21, 31, 32, 33 et 36 . PAM .

(e) Si apostolicus . Si apostolorum disciplinam doctrinamque haustisti . LE PR.

(f) Credere quod traditum est . Pulcher loens contra eos , qui cum neque apostoli sint , neque apostolici , perpetuo tamen de fide ex Scripturis disputant , cum sufficere eis debeat traditio , de qua latissime lib. de Corona mit . c. 3 . PAM .

(g) Qui cum fuisses excidisti . Adnotandus etiam hic loens contra eos , qui hereticos christianos dicere non verentur ; cum eo non re nolit Auctor adpellari , qui resciderunt quod retro crediderunt , et (uti infra de cœdem Marcione loquitur) ab Ecclesia et fide recesserunt . Quo pertinet etiam illud infra cap . 45 : Heresi credendo non credunt . Atqui de hoc Marcionis a fide et Ecclesia recessu , vide lib. de Præscriptionibus c. 30 . PAM .

(h) Rescindendo quod retro credidisti . Abrogando ministrum . Ex usu forensi vox sumpta est ; nam in variis formulis adhibetur , ut in testamentis , de rescindendis testamentis , hoc est pactum istud solvere et invalidare . LE PR .

eadem existimationem etiam non natus subiturus A cum injury conscientiae sue! (a) quam tu ad fiduciam reputas, ut non natus, adversus conscientiam suam natum se existimari sustineret. Quid tanti fuit, edoce, ut consciens (1) Christus quid esset, id (2) se quod non erat, exhiberet? Non potes dicere: «(3) Si natus fuisset, et hominem vere induisset, Deus esse desisset, amittens quod erat, dum assumit (4) quod non erat.» Periculum enim status sui Deo nullum est. «Sed ideo, inquis, nego Deum in hominem vere conversum, ita ut et nascetur, et carne corporaeatur (5); quia qui sine fine est, etiam inconvertibilis sit necesse est: converti enim in aliud, finis est pristini: non competit ergo conversio (6), cui non competit finis.» Plane natura convertibilium ea lege est, ne permaneant in eo quod convertitur in eis; et B ita non permanendo perirent (7), dum perdunt convertendo quod fuerint. Sed nihil Deo par est: natura ejus ab omnibus rerum conditione distat. Si ergo que a Deo distant, (8) a quibus distat, cum convertuntur, amittunt quod fuerunt; ubi erit diversitas divinitatis a ceteris rebus, nisi ut contrarium obtineat (9), id est, ut Deus et in omnia converti possit, et qualis est, perseverare? Alioquin par erit eorum, que conversa amittunt quod fuerunt; quorum utique Deus in omnibus impar (10) non est, si nec in exitu conversionis. Angelos Creatoris conversos in effigiem humanam, aliquando legisti, et credidisti, et tantam corporis gestasse veritatem, ut et pedes eis laverit Abraham, et manibus ipsorum crepus sit Sodomitis Loti; conflectatus quoque homini angelus tuto corporis pondere dimitti desideravit ab eo (11) a quo detinebatur. Quod ergo angelis inferioribus Deo licuit, uti, conversi in corpulentiam humanam, angeli nihil minus permanerent, hoc tu posteriori Deo auferas (12), quasi non valuerit Christus, vere hominem indutus,

D Deus perseverare? Aut numquid et angeli illi phantasmatum (13) carnis apparuerunt? Sed non audebis hoc dicere. Nam si sic apud te angeli Creatoris, sicut et Christus, ejus Dei (14) erit Christus, cuius angelus (15) tales qualis et Christus. Si Scripturas opinioni tue resistentes non de industria alias rejecisses, alias corrupisses, confusisset te in hac specie (16) Evangelium Joannis, praedicans Spiritum columbae corpore lapsum (17) desedi-se (18) super Dominum. Qui Spiritus cum hoc esset, tam vere erat et columba, quam et Spiritus (b), nec interficerat substantiam propriam, assumpta substantia extranea. Sed queris, corpus columbae ubi sit, resumpto Spiritu in columbum. Aequo et angelorum (19), eadem ratione interceptum est, qua et editum fuerat. Si vidisses, cum de nihilo proferebatur, scisses, cum in nihilo subducebatur. Si non fuit initia visible, nec finis. Tamen corporis soliditas erat, quo (20) momento corpus videbatur. Non potest non fuisse quod scriptum est.

CAPUT IV.

Igitur si neque ut impossibilem, neque ut periculosa Deo repudias corporationem, superest ut quasi indiguum rejicias et accuses. Ab ipsa quidem exorsus (21) nativitate, (c) perora, age jam, spuma genitalium in utero elementorum, humoris et sanguinis foeda coagula, carnis ex eodem concomitante per novem menses. Describe uterum de die in diem (22) inolescentem (23), gravem, anxium, nec somno totum (24), incertum (d) libidinibus fastidii et gulae. Invchere jam et in ipsum mulieris intentis pudorem, vel pro periculo honorandum (25), vel pro natura religiosum. Horres utique et infamem, cum suis impedimentis profusum utique et oblitum. Dignaris (26), quod pannis dirigitur (27), quod vinctionibus (28) formatur, quod blanditiis de-

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Edoce ut cum sciens Rhen. Seml.
- (2) Esse Rhen. Pan.
- (3) Ne inser. Rig. Ven.
- (4) Fa Rig. Ven.
- (5) Operaretur Rig. Ven.
- (6) Ejus add. rig. rea.
- (7) Parcunt Rig. Ven.
- (8) Aut inser. lib. Ursin.
- (9) Contineat Pam. par. Fran.
- (10) Par Rhen. Seml. Pam.
- (11) Aleo Rig. Ven. Seml. Rhen.
- (12) Auferes rig. ven. Par.
- (13) Plontasse Sem. Pam.
- (14) Ejusdem substantiae Pam.
- (15) Angeli repet. Pam.

- (16) Te hinc Pam. Rhen.
- (17) Delapsum Rig. ven.
- (18) Descendisse Pam. ratic. cod.
- (19) Angelorum et Rhen. Seml.
- (20) Quoquo Rig. ven.
- (21) Olio habita add. Pam.
- (22) In diem omitt. Rig. Ven.
- (23) Inolescentem Pam. Seml.
- (24) Nexus, totum Pam. Seml. nixum totum lib. Urs. cod. Woue, nec sono totum cod. Agob.
- (25) Vel pro periculo honorandum omitt. Seml.
- (26) Dignalheris Pam. Seml.
- (27) Dicitur alii.
- (28) Unctionibus Rig. Ven. Seml. Rhen.

COMMENTARIUS.

CAP. III. — (a) *Quam tu ad fiduciam reputas.* Dixerat, sed satis erat illi, inquis, conscientia sua. Marcionis enim excusatio erat, nihil interesse Deum videri hominem, dummodo vere non esset, quia salva conscientia sua fiderent et constanter ferre posset existimationem, qua judicabatur homo, licet inconveniens et indignum Deo videretur. Ita asserebat Marcion, et addebat hanc opinionem falsam reputari a Deo ad fiduciam, id est, judicabat Deus satis esse, ut cum fortitudine et fiducia falsam et indignam famam sustineret. LAC.

(b) *Tam vere erat et columba, quam et spiritus.* Consentit in hac hujus loci expositione Tertulliano

auctor libri de Agone Christiano (inter opera B. Augustini), c. 22. Sed ipse Augustinus, ep. 102 ad Evod. et lib. de Trinitate, c. 5, contra sentit: cui consentient etiam BB. Ambros., lib. I de Sacram. c. 5: Chrysost., hom. 12 in Matth., id colligentes ex verbis illis, *quasi columba, et, in specie columba.*

CAP. IV. — (c) *Perora age jam spuma genitalium in utero elementorum.* Consimilia sunt istis ea quae libro adversus Marcionem tertio: *Age jam, perora in sanctissima et reverenda opera naturae.* Rig.

(d) *Libidinibus fastidii et gulae.* Libidines vocat quaslibet inclinationes et appetitus. LAC.

ridetur. (a) Hanc venerationem (1) naturæ, (2) Mar-
tion, despisi; et quo modo natus es? O disti na-
tem hominem; et quo modo diligis aliquem? Te quidem
plane non amasti, cum ab Ecclesia et fide Christi
recessisti. Sed videris, si tibi displices, aut si aliter
es natus (3). Certe Christus dilexit hominem illum
in immunditiis, in utero coagulatum, illum per pu-
denda prolatum, illum per ludibria nutritum: propter
eum descendit; propter eum prædicavit; propter eum
omni se humiliata dejectus usque ad mortem, et mor-
tem crucis (Philip. II). Amavit utique, quem magno (4)
redemit. Si Christus Creatoris (5) est, suum merito
amavit; si ab alio Deo est, magis adamavit, quando
alienum redemit. Amavit ergo eum homine etiam
nativitatem, etiam carnem ejus. Nihil amari potest
sine eo, per quod est id quod est. (6) Aufer nativi-
tatem, et exhibe hominem; adiuve carnem, et praesia
quem Deus redemit. Si haec sunt homo, quem Deus
redemit, tu haec erubescenda illi facis, que redemit,
et indigna, quæ, nisi dilexisset, non redemisset? C
Nativitate reformat (7) regeneratione cœlesti, car-
nem ab omni vexatione restituit, leprosam emaculat,
erectam perluminat (8), paralyticam redintegrat,
demoniacam expiat (9), mortuam resuscitat; et
nasci in illam erubescit (10)? Si revera de lupa, aut
sue, aut vacca prodire voluisse, et feræ aut pecoris
corpo indotus, regnum cœlorum prædicaret, tua,
opinor, illi censura præscriberet, turpe hoc Deo, et
indignum hoc Dei Filio, et stultum propterea qui (11)
ita credit. Sit plane stultum, si (12) de nostro sensu
judicemus Deum. Sed circumspece (1 Cor., I, 27),
Marcion, si tamen non delesti: *Stulta mundi elegit
Deus, ut confundat sapientes* (13). Quenam haec stulta
sunt? conversio hominis ad cultum (14) veri Dei?
rejectio erroris? disciplina justitiae, podicitiae, pa-

A tuncle, misericordie, innocentie? Omnia haec quidem stulta non sunt. Quare ergo de quibus dixerit;
et si te presumperis invenisse, non erit tam (15)
stultum, quam (16) credere in Deum natum, et quidem ex virgine, et quidem carneum, qui per illas
nature contumelias voluntatis sit. Dicat haec aliquis
stulta non esse, et alia sint, que Deus in æmulationem
elegerit sapientiae secularis. Et tamen apud illam
facilius creditur Jupiter taurus factus aut cycnus,
quam vere homo Christus, penes Marcionem.

CAPUT V.

Sunt plane et alia tam stulta, quæ pertinent ad
contumelias et passiones Dei; aut prudentiam dicant (17) Deum crucifixum. Aufer (18) hoc (19)
quoque, Marcion, ino hoc potius. Quid enim indi-
gnus Deo? quid magis erubescendum, nasci an mori?
carnem gestare, an cricem? circumcidere, an suffigi?
educari, an sepeliri? in praesepo deponi, an in mo-
numento recondi? Sapientior eris, si nec ista credi-
deris. Sed non eris sapiens, nisi stultus (20) sæculo
fueris, Dei stulta credendo. An ideo passiones a
Christo non rescidiisti, quia ut phantasma vacalata
sensu (21) earum? Diximus retro æque illum et na-
tivitatis et infantia imaginariae (22) vacua ludibria
subire potuisse. Sed jam hic (23) responde, (b) inter-
sector veritatis. Nonne vere crucifixus est Deus (c)?
nonne vere mortuus, ut (24) vere crucifixus? nonne
vere resuscitatus, ut vere scilicet mortuus? Falso
ergo (25) statuit inter nos scire Paulus tantum
Jesum (26) crucifixum? falso sepulturum ingessit?
falso resuscitatum inculavit? Falsa est igitur et fides
nostra, et phantasma est (27) totum quod speramus
a Christo? Secelestissime hominum, qui (d) interemptores
excusas Dei. Nihil enim ab eis passus est Christus,
si nihil vere est passus. Parce unicæ spei toties

LECTIONES

- (1) *Venerationem Rhen. Seml.*
- (2) *O inser. Pam. Rhen.*
- (3) *Aliter natus es Pam. aliter natus. Et Rhen.*
- (4) *Pretio add. Pam. valte. 3 cod.*
- (5) *Creator ejus Pam. Rhen.*
- (6) *Aut add. Pam. Rhen.*
- (7) *Nativitatem reformat a morte Rig. Ven.*
- (8) *Reluminat alii.*
- (9) *Captat Rig. Ven.*
- (10) *Et nos illam erubescemus? alii.*
- (11) *quia Rig. Ven.*
- (12) *Si obesi a Rig. Ven.*
- (13) *Sapientia Rig. Ven. sapientiam Pam. Frat.*
- (14) *Hominum ad cultum verum alii.*

VARIANTES.

- (15) *Jam Pam. Rhen.*
- (16) *Quam abest a Pam. Rhen.*
- (17) *Dicam Rhen. Seml.*
- (18) *Aufers Rhen. Seml.*
- (19) *Hac Pam. Paris. Frat.*
- (20) *In inser. Rig. Ven.*
- (21) *Ad sensum Rhen. Seml.*
- (22) *Imaginaria et Pam. Seml. imaginarium imaginaria Rhen.*
- (23) *Hinc Rig. Ven.*
- (24) *Et Seml.*
- (25) *Ergo abest a Rhen. Seml.*
- (26) *Jesum abest a Rhen. Seml.*
- (27) *Erit Rig. Ven.*

D COMMENTARIUS.

(a) *Hanc venerationem naturæ. Intelligit venerationem que naturæ debetur. Sensus est, Quod venerari debemus, tu despisi, sic lib. III adv. Marcionem. Sanctissima, inquit, et reverenda opera naturæ.*

RHEN.

CAP. V. — (b) *Intersector veritatis.* Hæreticos olim gravioribus verbis notatos nemo est qui dubitet. Non semel Auctor hic; nam lib. I adv. Marcionem, hæreticum illum veris coloribus effingit, et tertiorem omnium immunitatem proficitur, qua in ipsius patria occurrit. Non absimili sensu epist. ad Trallianos S. Ignatius vocat hæreticos: *παρά την πατερικην, impian propagi-
nam. S. Prosper carni. de ingratis, de Pelagio :
Pestifero vonuit coluber sermone britannus.*
De B. Hieronymi norunt omnes hæreticos acriter insectatum fuisse. LE PR.

(c) *Nonne vere mortuus, ut vere crucifixus? Christus ortus ex morte prolatur. Ideo autem infame mortem elegit, et spectaculum ignominie plenum, ut ab omnibus veritas agnoscatur, nullus de vera morte dubitaret, nullusque resurrectionem in dubium retro-
caret. Abstineo a etiandis Patribus: allegantum sen-
tido S. Ignat., epist. ad Trall., ubi fuisse de hac ma-
teria. LE PR.*

(d) *Interemptores excusas Dei.* Marcion, quem ve-
hementer urget Tertullianus, prædicabat Christum
non vere hominem fuisse, sed putative, nihilique de
homine assumpsisse. Si igitur certum esset carnis
nostræ substantiam non accepisse, neque verum
fuisse hominem, certe vere mortuus non fuisset,
sicque Iudeos carnifices impio illo et venenato de-
gmate excusaret. LE PR.

orbis. (a) Quid (1) destruis necessarium dedecus (2) A fidei? Quodcumque Deo indignum est, mihi expedit. Salvus sum, si non confundar de Domino meo. Qui mei (3), inquit, *confusus fuerit, confundar et ego ejus* (4). Alias non invenio materias confusionis, quæ me per contemptum ruboris probent bene impudentem et feliciter stultum. Natus est Dei Filius; non pudet, quia pudendum est: et mortuus est Dei Filius; prorsus credibile est, quia ineptum est: et sepultus, resurrexit; certum est, quia impossibile. Sed hæc quomodo in illo vera erunt, si ipse non fuit verus, si non vere habuit in se quod sigeretur, quod moreretur, quod sepeliretur et resuscitaretur, carnem scilicet sanguine suffusam, ossibus structam, nervis intextam, venis implexam, quæ nasci et mori novit? Humana (5) B sacia dubio, ut nata (6) de homine; ideoque (7) mortalis hæc erit (8) in Christo, quia Christus (9) homo et filius hominis. Aut eur homo Christus et filius hominis, si nihil hominis et nihil ex homine? nisi si (10) aut aliud est homo quam caro, aut aliunde caro hominis, quam ex homine; aut aliud (11) Maria, quam homo, (b) aut homo (12) deus Marcionis (13). Aliter, non diceretur homo Christus, sine carne; nec hominis filius, sine aliquo parente homine: sicut nec Deus, sine Spiritu Dei; nec Dei Filius, sine Deo patre. Ita utrinque substantie census hominem et Deum exhibuit: hinc natum, inde non natum; hinc carneum, inde spiritalem; hinc infirmum, inde præfitem; hinc morientem, inde viventem. Quæ (14) C proprietas conditionum, divinæ et humanæ, æqua utique naturæ utriusque (15) veritate (16) dispuncta est,

LECTIONES

- (1) Qui Pam. Rhen.
- (2) Decus Pam. Rhen.
- (3) Me Pam. Rhen.
- (4) Eum Pam. Fran.
- (5) Humanam Pam. Rhen.
- (6) Natau Pam. Rhen.
- (7) Quia Rhen. Seml.
- (8) Est Seml. Pam.
- (9) Quia Christus abest a Rhen. Seml.
- (10) Si abest a Rig. Ven.
- (11) Est add. Pam. Fran. Par.
- (12) Aut homo omitt. Pam. Rhen.

COMMENTARIUS.

(a) *Quid destruis necessarium dedecus fidei?* Hoc D dici potest etiam iis qui adversus Tertulliani et omnium veterum scriptorum traditionem, Christum statuta vultuque formosissimum sibi imaginantur. Sic enim omnino legendum est, non ut vulgo, *decus*. Nam hoc adversus Marcionem probare instituit, omnia ista, Deum nasci, Deum crucifigi, Deum mori, Deum sepeliri, quæ secundum sensum humannum pudenda, stulta, fatua judicantur, quæque Marcio destruebat, tamquam indigna Deo; hæc omnia, inquam, a Deo electa fuisse, ut sapientia sacrularis confunderetur. Ait igitur Septimus hæc dedecora quæ putamus, non esse apud Deum dedecora, imo necessaria esse fidei christiana. *Quid destruis, inquit, dedecus necessarium fidei?* Georgius Boeticus, lib. de Fide: «Vides quam pulchrum, quamve decorum nostræ salutis sacramentum. In eo quod filius est, minoratus ostenditur. Quomodo ergo ad offuscandam divinitatem ejus improperas, quod exequitur ad decorum?» Rig.

(b) *Aut homo deus Marcionis.* Homo scilicet imaginarius et falsus. Sic enim mox ipse declarabit:

A eadem fide, et spiritus et carnis (17). Virtutes spiritum Dei, passiones carnem homini probaverunt. Si virtutes non sine spiritu, proinde (18) et passiones non sine carne: si caro cum passionibus ficta, et spiritus ergo cum virtutibus falsus. (c) Quid dimidiis mendacio Christum? Totus veritas fuit. Maluit, crede, nasci, quam ex aliqua (19) parte mentiri, et quidem in se-metipsum; ut carnem gestaret sine ossibus duram, sine musculis solidam, sine sanguine cruentam, sine tunica (d) vestitam, sine fame esurientem, sine dentibus edentem, sine lingua loquentem; ut phantasma auribus fuerit sermo ejus per imaginem vocis. Fuit itaque phantasma etiam post resurrectionem, cum manus et pedes suos discipulis inspiciendo offerret (20): *Aspicite, inquit (21), quod ego sum, quia spiritus ossa non habet, sicut me habentem videtis* (Luc. XXIV), sine dubio manus et pedes et ossa, quæ spiritus non habet, sed caro. Quomodo hanc vocem interpretaris, Marcion, qui (22) a Deo optimo, et simplici, et bono tantum, infers Jesum? Ecce fallit et decipit, et circumvenit omnium oculos, omnium sensus, omnium accessus et contractus. Ergo jam Christum non de cœlo deferre debueras, sed de aliquo circulatorio cœtu; nec Deum præter hominem, sed magnum hominem; nec salutis pontificem, sed spectaculi artificem; nec mortuorum suscitatorem, (e) sed vivorum avocatorem. Nisi quod et si magus fuit, natus est.

CAPUT VI.

Sed quidam (23) discentes Pontici illius (f), supra magistrum sapere compulsi, concedunt Christo car-

VARIANTES.

- (15) Deus, Marcion Pam. Denique, Marcion. Hand Fran. lib. Ursin. Deus Marcionis aut Rhen. Seml.
- (14) Qua Jun.
- (15) Utriusque abest a Rhen. Pam.
- (16) Cujusque add. Pam.
- (17) Fide spiritus et caro codd. Ursin. et Diviv. Scnl.
- (18) Perinde Rig. Ven.
- (19) Se add. Pam. Par. Fran.
- (20) Offert Rhen. Seml.
- (21) Dicens Pam. Rhen. Seml.
- (22) Quia Rhen. Ven.
- (23) Quid jam. Rhen. Paris.

COMMENTARIUS.

D Ut carnem gestaret sine ossibus duram, sine musculis solidam, sine sanguine cruentam, sine tunica vestitam, sine fame esurientem, sine lingua loquentem, ut phantasma fuerit sermo ejus per imaginem vocis. Rig.

(c) *Quid dimidiis mendacio Christum?* totus veritas est. Ignatius, ep. ad Trallianos: Εγώ δέ οὐ τῷ δοκεῖν ἥγοντας εἰπεῖας εἰπει τῷ θηρίῳ ἀμφιθεάτρῳ, ἀλλὰ τῷ δοκεῖν ἀληθεῖας γάρ ἀλλότριον τὸ φένδος: Ego vero non opinione tantummodo spem in eo habeo, qui pro me mortuus est, sed revera: omne enim mendacium alienum a veritate est, id est, a Christo. LAC.

(d) *Sine tunica.* Tunicae vocabulo cutem intelligit.

RHEN.

(e) *Sed vivorum avocatorem.* Qui vivos avocat a vita ad mortem, a recta fide ad haeresim, a Deo ad Satanam. Rig. — *Vivorum avocatorem.* Frustratorem intellige et deceptorem; neque insulte ludit vocabulo, quoniam mortuorum animæ avocari dicuntur. LAC.

CAP. VI. — (f) *Sed quidam discentes pontici illius.* Discipulos intelligit Marcionis, inter quos antesignanus erat Apelles. Ponitus Marcion dicitur, ut et

nis veritatem, sine prejudicio tamen renuende nativitatis. Habuerit, inquit, carnem, dum omnino (1) non natam. Pervenimus (2) igitur de calcaria, quod dici solet, in carbonarium, a Marcione ad Apellem, qui postequam a disciplina Marcionis in mulierem carne (3) lapsus, et (4) dehinc (a) in virginem Philumenem spiritu (5) eversus est, solidum Christi corpus, sed (6) sine nativitate, suscepit ab ea praedicare (7). Et angelo (8) quidem (9) illi Philomenes (10) eadem voce Apostolus respondebit, qua (11) ipsum illum jam tunc præcinebat, dicens (*Gal. I, 8*): *Etiamsi angelus de celis aliter evangelizaverit vobis, quam nos evangelizavimus, anathema sit.* His vero que (12) insuper argumentantur, nos resistemus (15). Confitentur (14) vere corpus habuisse Christum. Unde materia, si non ex ea qualitate, in qua videbatur? unde corpus, si non caro corpus? unde caro, si non nata? quia nasci haberet, ea futura quæ nascitur. De sideribus, inquit, et de substantiis superioris mundi mutuatus est carnem: et utique proponunt non esse mirandum corpus sine nativitate, cum et apud nos angelis licuerit nulla uteri opera in carnem (15) processisse. Agnoscimus quidem ita relatum; sed tamen quale est, ut alterius regulæ fides ab ea fide quam impugnat instrumentum argumentationibus suis mutetur (16)? Quid illi cum Moyse, qui Deum Moysi (17) rejicit? Si alius Deus est, aliter sint res ejus. Sed (18) utantur heretici omnes Scripturis ejus, cuius utuntur etiam mundo: erit illis hoc quoque in testimonium (19) judicii, quod de exemplis ipsius blasphemias suas instruunt. Facile est veritati etiam nihil tale adversus eos prescri-

- (1) Dominus cod. *Agob. Pithor.*
- (2) Parvinius cod. *Agob. Pithor. Rhen. Jun. parianus*
- alii.*
- (5) Muliere lapsus *Rhen. Seml.*
- (1) Et abest a *Rig.*
- (5) Spiritus *ren.*
- (6) Et *Pam. Rhen.*
- (7) Prædicans *Pam. Rhen.* susceptum ab eo prædicat *Wouw.*
- (8) Ut angelus cod. *Wouw. Pam. Rhen.*
- (9) Quidam *Lat.* Illius *Pam. Fran.*
- (10) Philomenes *abest a cod. Wouw.* Philomenes *alii.*
- (11) Quia *Rhen. Seml.*
- (12) Qui *Pam. Rhen.*
- (15) Resistimus *Rhen.*
- (14) Confitentur *Pam.*
- (13) Carni *Rig. Vcn.*

D

COMMENTARIUS.

initio lib. I adv. eudem, *mus ponticus*; fuit enim patria Sinopensis in Ponto. LE. PA.

(a) *In virginem Philumenem spiritu eversus est.* Secundus nempe a dæmoni, quo infame prostibulum intercipiebat. LE. PA.

(b) *Christus mori missus, nasci quoque necessario habuit ut mori posset.* Nonnum bene christianus erat Marius Victorinus, cum in I *Rheticorum Ciceronis* ita scriberet: *Tantum inter homines potest necessarium, quantum secundum opinionem humanam valet: aliqui secundum Christianorum opinionem, non est necessarium argumentum: si peperit, cum viro concubuit; neque hoc rursus: si natus est, morietur.* Nam apud eos manifestum est sine viro natum, et non mortuum. Imo Dominum nostrum, quem vere natum scimus, hunc vere mortuum fatemur, hunc

A benti obtinere. Igitur, qui carnem Christi ad exemplum proponunt angelorum, non natum dicentes, licet carnem (20), comparent velim et caussas tam Christi quam (21) angelorum, ob quas in carnem (22) processerint (23). Nullus umquam Angelus ideo descendit, ut crucifigeretur, ut mortem experiretur, ut a morte resuscitaretur (24). Si numquam ejusmodi fuit caussa Angelorum corporandorum, habes causam cur non nascendo accepert carnem. Non venerant mori; ideo nec nasci. At vero (b) Christus mori missus, nasci quoque necessario habuit, ut mori posset. Non enim mori solet, nisi quod nascitur. Mortuum debitum est inter se nativitati cum mortalitate. (c) Forma moriendi, caussa nascendi est. Si B propter id quod moritur mortuus est Christus, id autem moritur quod et nascitur, consequens (25) erat, immo precedens, ut æque nascetur propter id quod nascitur; quia propter id ipsum mori habebat, quod, quia (26) nascitur, moritur. Non competit non nasci, pro quo mori competit. Atquin (27) tunc quoque inter illos Angelos (28) ipse Dominus apparuit Abraham: (d) sine nativitate cum carne. Scilicet, pro eadem causa diversitate. Sed vos hoc non recipitis, non cum Christum recipientes, qui (29) jam tunc et adloqui, et liberare, et judicare humanum genus ediscebant in carnis habitu, non natu adhuc, quia nondum moritur, nisi prius et nativitas ejus et mortalitas adhuc intendantur. Igitur probant angelos illos (30) de sideribus accepisse (31) substantiam carnis (32). Si non probant, quia nec scriptum est, nec Christi caro inde erit, cui angelorum accommodant exemplum. Constat angelos carnem non pro-

- (16) Mutentur *Rig. I en.*
- (17) Mose q. D. Mosi *Seml.*
- (18) Et *Rhen. Seml.*
- (19) Illius hoc quoque testimonium cod. *Agob.*
- (20) Scilicet carnem *Pam. Rhen.*
- (21) Et *add. Pam. Rhen.*
- (22) In carne *Rig. Vcn.*
- (23) Venerant *Pam. Fran. Par.* processerunt *Rh. Seml.*
- (24) Suscitaretur *Rig. I en.*
- (25) Autem *add. Rhen. Seml. item Pam. Fran. Par.*
- (26) Id quod *add. Rhen. Pam.*
- (27) Atqui *Seml.*
- (28) Angelos illos *Rig.*
- (29) Quia *Rhen. Seml.*
- (30) Carnem *add. Rig. I en.*
- (31) Concupisse *Rig. I en.*
- (32) Substantiam carnis abest a *Rig. Vcn.*

D

COMMENTARIUS.

vere quoque resurrexisse dicimus. *Rig.*
(c) *Forma moriendi caussa nascendi est.* Qui dixit mutuum fuisse debitum inter vitam et mortem, modo aut formam e-se caussam nascendi. Forma igitur mutui est veluti quedam formalis in mutuo qualitas, in eo residens. Sensus ergo Tertulliani est: De pacto et condicione moriorum, ut non nisi quia nati adstringamus haec lege mortis, quasi conditio mortis esset velut finalis nascendi caussa; quia non nascimur, nisi sub conditione moriendi, et contractus viae factus est sub hac conditione. Sic Seneca de *Remed. fortuit.* LAC.

(d) *Atquin tunc quoque inter angelos illos ipse Dominus apparuit Abraham.* Haec interpretatio, que ortum inde habere videtur, quod legatur *Gen. III:* *Tres vidi, unum adoravit;* a B. Augustino non probatur, quem

piam gestasse (a), utpote (1) naturas (2) substantiae spiritalis, et, si corporis alicujus; sui tamen generis; in carnem autem humanam transfigurabiles ad tempus, ut (3) videli et congregari cum hominibus possent (4). Igitur, cum relatum non sit unde sumiserint carnem, relinquunt intellectui nostro non dubitare, hoc esse proprium angelicæ potestatis, ex nulla materia corpus sibi sumere. « Quanto magis, inquis, ex aliqua certum est! » Sed nihil de eo constat, quia Scriptura non exhibet. Cæterum, qui (5) valent facere semetipsos quod natura non sunt, cur non valent etiam (6) ex nulla substantia (7) facere? Si sunt quod non sunt, cur non ex eo sunt quod non est? Quod autem non est, cum sit, ex nihilo est. Propterea nec requiritur, nec ostenditur, quid postea factum sit corporibus illorum (b). Quod de nihilo fuit, nihil factum est. Possunt nihil ipsum convertere in carnem, qui semetipsos potuerunt convertere in carnem. Plus est naturam demutare, quam facere materialē. Sed et (8) si de materia necesse fuisset (9) angelos sumpsisse carnem, credibilis utique est de terrena materia, quam de ullo genere coelestium substantiarum; cum adeo terrena qualitatis extiterit, ut terrenis pabulis pasta sit. Fuerit (10) nunc (11) quoque siderea eodem (12) modo terrenis pabulis pasta, quando terrena non esset; quo terrena coelestibus pasta est, quando coelestis non esset (legimus enim mamma esui populo fuisse: *Panem*, inquit (*Ps. LXXVII*), *angelorum edit homo*); non tamen infringitur semel separata conditio Domini nostre carnis, ex causa alterius dispositionis. Homo vere futurus usque ad mortem eam carnem oportebat ut (13) indueret, cuius est mors: eam

A porro carnem, cuius est mors, nativitas antecedit.

CAPUT VII.

Sed quotiens de nativitate contenditur, omnes qui respiciunt eam ut præjudicantem de carnis in Christo veritate, ipsum Deum volunt negare esse natum, quod dixerit (*Matt. XII, 48*): *Quæ mihi mater, et qui mihi fratres?* Audiat igitur et Apelles, (c) quid jam responsum sit a nobis Marcioni eo libello, quo (d) ad (14) Evangelium ipsius provocavimus, considerandam scilicet materiam pronuntiationis istius. Primo quidem, nunquam quisquam adnuntiasset illi matrem et fratres ejus foris stare (15), qui non certus esset (16) habere illum matrem et fratres, et ipsas esse, quos tunc nuntiabat, vel retro cognitos, vel tunc ibidem compertos (17), licet propterea abstulerint hæreses ista (18) de Evangelio, quod et creditum patrem ejus Joseph fabrum, et matrem Mariam, et fratres et sorores ejus optime notos sibi esse dicebant, qui mirabantur doctrinam ejus. « Sed tentandi gratia nuntiaverant (19) et matrem et fratres, quos non habebat. » Hoc quidem Scriptura non dicit, alias non tacens, cum quid tentationis gratia factum est circa (20) eum: *Ecce, inquit (Matt. XXII), surrexit legis doctor, tentans enī. Et alibi (Matt. XI, 19): Et accesserunt ad eum Pharisæi, tentantes.* Quod nemo prohibebat hic quoque significari, tentandi gratia factum. (e) Non recipio quod extra Scripturam de tuo infers. Dehinc, materia tentationis debet subesse. Quid tentandum putaverunt in illo? Utique, natusne esset, an non; si enim hoc negavit responsio ejus, hoc captavit nuntiatio tentatoris. Sed nulla tentatio tendens ad agnitionem ejus, de quo dubitando tentat, ita subito procedit, ut non ante præcedat quæ-

LECTIONES VARIANTES.

(1) Utputa *Pam. Rhen.*

(2) *Natura Rh. Seml. a natura cod. Agob. naturæ Pam. Paris.*

(3) *Ut omitt. Rig. Ven.*

(4) *Posse Rig. Ven.*

(5) *Quia Rhen. Seml. Oberth.*

(6) *Et Rhen. Seml. Oberth.*

(7) *Substantiam Rhen. Seml. Oberth.*

(8) *Et abest a rhen. Pam.*

(9) *Fuit Rig. Ven.*

(10) *Fuerit omitt. Rhen. Seml.*

(11) *Si add. Rhen.*

(12) *Eadem Rhen.*

(13) *Ut omitt. Rhen. Seml.*

(14) *Ad omitt. Pam. Rhen.*

(15) *Stantes cod. Agob.*

(16) *Et add. Rig. Ven.*

(17) *Repertos alit.*

(18) *Istar rhen. Seml.*

(19) *Nuntiaverunt Fran.*

(20) *Erga cod. Agob.*

COMMENTARIUS.

ideo videat lector lib. II de Trin. cap. 17. Porro legimus iterum ex Ms. 5. Vatic. Atquin pro atqui. D. PAM.

(a) *Constat Angelos carnem non proprium gestasse.* Scilicet non esse carneos omnino, et proprie ut nos, nec pondere corporis graves. Illud proprium appellat supra *Angelos*, nempe proprium sibi, non supra *carnem*. Nam et statim indicat, et alibi docet, Angelos illos proprium carnem præ se tulisse, sed assumptam non sibi propriam et naturalem, ut in hoc Augustinus et Bernardus citandi aliquando ambigunt. LAC.

(b) *Quid postea factum sit corporibus illorum.* Latinissime dictum. Id est, quo pervenerint. Subauditur *de prepositio*. Sic Cicero in Verrem: *Quid te futurum est? quo confuges?* Plautus: *Quid argento factum est quod dedi.* Rursum Cicero pro Cluentio: *Quid est, etc. Ruen.*

CAP. VII. — (c) *Quid jam responsum sit a nobis Marcioni.* Intelligit haud dubie libros IV adv. Marc. ibi enim etiam iisdem pene, sed paulo paucioribus hanc scripturam explicat verbis, paulo post adlegan-

dis. Proinde etiam hinc constat verum esse eodem pene tempore scriptos hunc et sequentem libb. ac libb. IV primos adv. Marcionem: his vero absolutis, tum denun esse conscriptum quintum lib. aduersus eundem. PAM.

(d) *Ad Evangelium ipsius provocavimus.* Utitur aliquando Turmilianus evangelio Marcionis adv. cumdem: retorquet nimirum, ut quavis sponsione ipsum premat. B. Luca Evangelium, rejectis aliis tribus, in multis recusat, et quintum suæ fatuitatí congruens et conforme commentus est. De hoc agitur. LE PR.

(e) *Non recipio quod extra Scripturam.* Inter articulos quadraginta ab hæreticis superiori saculo exartos, unum est, quo se nihil credere aut docere proficitur, nisi in sacris codicibus reperiatur, ut scilicet traditiones ecclesie amandarent. LE PR. — Ne forte quis istud detorquet contra traditiones ecclesiasticas, meminerit Auctorem docuisse, l. de Cor. mil. c. 5, etiam traditionem non scriptam debere recipi. PAM.

stio, quæ, dubitationem inferens, cogat tentationem. Porro, si nusquam de nativitate Christi voluntum est, quid tu argumentaris, voluisse illos per tentationem seiscitari quod nunquam produxerunt in questionem? **Eo adjicimus** (1) : etiamsi tentandus esset de nativitate, non utique hoc modo tentaretur, eam personarum adnuntiatione, que poterant, etiam nato Christo, non fuisse. Omnes nascimur, et tamen non omnes aut fratres habemus aut matrem. Adhuc potest et patrem magis habere quam matrem, et avunculos magis quam fratres. Adeo non competit tentatio nativitatis, quam licebat et sine matris, et sine fratum nominatione constare. Facilius plane est, ut, certi illum et matrem et fratres habere, divinitatem potius tentaverint ejus, quam nativitatem: an intus agens, sciret quid foris esset, mendacio petitus (2) præsentia (3) eorum, qui in praesenti (4) non erant: nisi quod, etsi (5) vacuisset (6) temptationis ingenium, poterat evenire, ut quos illi nuntiabant foris stare, (a) ille eos sciret absentes esse, vel valetudinis (7), vel negotii, vel peregrinationis nota (8) jam necessitate. Nemo tentat eo modo, quo posse se sciatur ruborem temptationis referre. Nulla igitur materia temptationis competente, liberatur simplicitas nuntiatoris (9), quod vere mater et fratres ejus supervenissent. Sed, quæ ratio responsi, matrem et fratres ad præsens negantis, discat etiam Apelles. Fratres Domini non crediderant (10) in illum, sicut et in (11) Evangelio ante Marcionem edito continetur. Mater æque non demonstratur adhæsisse illi (b), cum Martha et Maria alia (12) in commercio ejus frequententur. Hoc denique in loco apparet incredulitas eorum: cum is (13) doceret viam vite, cum Dei regnum prædicaret, cum languoribus et vitiis medendis operaretur,

A extraxis defixis in illum, tam (14) proximi-
rant. Denique superveniunt, et foris subsistunt
introcurunt, non computantes scilicet quid inten-
sor; nec sustinent saltem, (c) quasi neces-
sarium adferrent eo quod ille tum maxime ag-
sed amplius interpellant, et a tanto opere revoc-
volunt. Oro te, Apelles, vel tu, Marcion, (d) si
tabula ludens, vel de histrionibus, aut aurigis
tendens, tali nuntio avocareris, nonne dixisses
mibi mater, aut qui fratres? Deum prædicans
bans Christus, Legem et Prophetas adimplens
retro rei caliginem dispargens, indigne usus
dicto ad percutiendam incredulitatem foris sta-
bilis vel ad exutendam importunitatem ab opere
ren-
cantium? Ceterum, ad negandam nativitatem,
B necessarius (15) fuisset et locus, et tempus, et ordo
sermonis, non ejus qui posset (16) pronuntiari etiam
ab eo, cui et mater esset et fratres, cum indignatio
parentes non negat, sed objurget (17). Denique,
potiores fecit alios, et meritum prælationis ostendens, (e) audientiam scilicet verbi, demonstrat quæ
conditione negaverit matrem et fratres. Qui enim
alios sibi adoptavit, qui ei a dhærebant, ea abnegavit
illos, qui ab eo absistebant. Solet etiam id implore
(18) Christus, quod alios docet. Quale ergo era, si
doceus non tanti facere matrem aut fratres, quan-
ti Dei verbum, ipse Dei verbum, nuntiata matre et fra-
ternitate, desereret? Negavit itaque parents, quæ
modo docuit negandos pro Dei opere. Sed alias figura
est synagogæ in matre abjuncta (19), et Iudeorum
in fratribus incredulis. Foris erat in illis Israel; dis-
cipuli autem novi intus audientes, et credentes, et
coherentes Christo, Ecclesiam delinabant (20),
quam potiorem matrem, et digniorem fraternitatem,
recusato carnali genere, nuncupavit (21). Eodem

LECTIONES VARIANTES.

(1) *Adjicimus Pam. Fran. Par.*

(2) *Potius Rhen. Seml.*

(3) *Adnuntiatæ add. Rig. Ven.*

(4) *Præsentia Rig. Ven.*

(5) *Sic cod. Agob.*

(6) *Valuisset Par.*

(7) *Valetudine Rig. Ven.*

(8) *Note Rig. Ven.*

(9) *Nuntiationis Rig. Ven.*

(10) *Crediderunt Pam. Fran. Par.*

(11) *Ei in omitt. Rig. Ven.*

(12) *Martha et Marie aliae Rig. Ven. Rhen. Seml.*

(15) *His cod. Agob*

(14) *Tum Jun.*

(15) *Necessarius abest a cod. Agob. Rig. Ven. necessa-*
rior cod. Ursin.

(16) *Possit Pam. Rhen.*

(17) *Parentes negat, non negat, sed objurgat Rig. Ven.*
auctore Cujacjo ad cap. ex literis l. III Decretal.

(18) *Etiam adimplere Seml.*

(19) *Adjuncta Pam.*

(20) *Delineabant Jun.*

(21) *Nuncupant Rhen. Seml. nuncupat Fran. Par. not-*
D cupas Pam.

COMMENTARIUS.

(a) *Ille eos scirat absentes esse.* De matre et consanguineis Christi est questio, quos aut sprevisse, aut neglexisse dicebant illi vitillitigatores. Probat vero hic ex B. Luca Tertullianus contumeliosum in parentes nunquam fuisse, sed semper morigerum et subditum. **LE PR.**

(b) *Mater æque non demonstratur adhæsisse illi.* Illud potest intelligi de adhæsione perpetua in Christi concionibus, quas frequentabant Martha et Maria. Deinde id quod sequitur, *incredulitas eorum*, ad fratres Domini, non ad Mariam, referri debet. **PAM.** — Vel dicendum est hic, ut quandoque alias, dormitasse bonum Tertullianum. Annon enimvero Christo filio adhærebatur, quæ usque ad crux compatiens prosequebatur, et postquam adscenderat in colum, ipsa cum Apostolis in cœnaculo manens et in oratione perseverans, promissionem Patris, quam ipsa quoque

per os ejus audiverat, exspectabat? Atqui haec singula ex Evangelio Joannis et Actibus Apostolorum nullo negotio demonstramus. **EPP.**

(c) *Quali necessarius aliquid, etc.* *Necessarius dixit,* magis necessarium. **RHEN.**

(d) *Si forte tabula ludens.* Tabulam lusoriam intelligit, seu latrunculariam, in qua tessellis et calcis ludebatur. Qui tabulam fritillum explicant, forte minus bene. Nam fritillum est alveolus in quem tesserae seu cubi conjiciuntur agitanturque, a forma oblonga pyrgus dicitur, πύργος. Sic Horatio mittere in pyrgum talos. Martialis alveolum hunc turriculam vocat. **LE PR.**

(e) *Audientiam scilicet verbi.* *Audientia vox latina* est qua et usus Tullius de Senect. *Facitque perspectiva sibi audientiam, etc.* **LE PR.**

nique et illi exclamationi respondit, non manum et ubera negans, sed feliciores designans, um Dei audiunt.

CAPUT VIII.

istis capitulis, quibus maxime instructi sibi (1) Marcion et Apelles, secundum veritatem et incorrupti Evangelii interpretatis, satis querat ad probationem carnis humanæ in se defensionem nativitatis. Sed quoniam et Iecliani (2) carnis ignominiam pretendunt quam volent ab igneo illo præside mali soli (3) animabus adstructam (4), et idcirco i Christo, et idcirco de sideribus illi subcompetisse, debo illos de sua paratura (a) ere. Angelum quemdam inclytum nominant, idum hunc instituerit, et instituto eo pœnitentiadmiscerit (5). Et hoc suo loco tractavimus est nobis adversus illos libellus (b), aut itum et voluntatem et virtutem Christi habita opera, dignum aliquid pœnitentia fecerit angelum etiam de figura erraticæ ovis interr. Teste igitur pœnitentia institutoris sui, erit mundus; siquidem omnis pœnitentia est delicti (c), quia locum non habet nisi in Si mundus delictum est quia (6) corpus et, delictum erit proinde (7) et cœlum, et cum cœlo. Si cœlestia (8), et quicquid ceptum prolatumque est, mala arbor malos

B

A fructus edat necesse est (Matth. VIII). Caro igitur Christi de cœlestibus structa, de peccati constituit (9) elementis, peccatrix de peccatorio censu (10), et par (11) jam (12) erit ejus substantia, id est nosire, quam ut peccatricem Christo dignatur inducere (13). Ita si nihil de ignominia interest, aut aliam purioris notæ materiam excogitent Christo, quibus displicet nostra, aut eamdem agnoscent (14), qua etiam cœlestis melior esse non potuit. Legimus plane (I Cor. XV): *Primus homo de terra limo; secundus homo de cœlo.* Non tamen ad materiae differentiam spectat, sed tantum terrena retro substantia carnis primi hominis, id est Adæ, cœlestem de spiritu substantiam opponit secundi homini, id est Christi. Et adeo ad spiritum, non ad carnem, cœlestem hominem refert: ut quos sic (15) comparat, constet in hac carne terrena cœlestes fieri, spiritu scilicet. Quod si secundum carnem quoque cœlestis Christus, non compararentur (16) illi non (17) secundum carnem cœlestes. Si ergo qui (18) sunt cœlestes, qualis et (19) Christus, terrenam carnis substantiam gestant; hinc (20) quoque confirmatur, ipsum etiam Christum in carne terrena fuisse cœlestem, sicut (21) sunt qui ei adæquantur.

CAPUT IX.

Pretendimus adhuc, nihil quod ex alio acceptum sit, ut aliud sit quam id de quo sit acceptum, ita

LECTIONES VARIANTES.

lentur sibi Rhen. Pam.

Apellaci lib. Agob. Rig. Ven. Apellaci lib. Ursini. mi lib. Pithæ. appellationi cod. Diction. Apellaci.

ietatis Pam. mendose.

structus Seml.

miserit Pam. Rhen.

am Rig. Seml. Ven.

rende Rig. Ven.

u cœlo. Si cœlestia non habet cod. Agob. Rigalt.

istat Rig. Ven.

C (10) Sensu Par. Lugdun.

(11) Pars Rig. Ven.

(12) Jam omitt. Rhen. Pam.

(13) Christus dignatur inducere Pam. Rhen.

(14) Eam cognoscant Pam. Rhen.

(15) Et Rig. Ven.

(16) Compararentur Rig. Ven.

(17) Non aberat a Rig. Ven.

(18) Qui aberat Rhen. Fran.

(19) Est Pam. Rhen.

(20) Hic Rhen. Seml.

(21) Il add. Rig. Ven.

COMMENTARIUS.

VIII. (a) *Paratura.* Paraturam vocat id quod materialm. RHENAN. libellus scilicet adversus Appelletianos, qui die non ex-tat. SEML.—An liber iste ADVERSUS & an ADVERSUS APPELLETIANOS inscribi deliquandu me dubitare fecit, quod inter haereticos, adversus quos scripsit Tertullianus numeret Vincentius Lirinensis Apellem; ex omni haesitativius num plures essent libelli ab adversus ipsum et discipulos ejus conscripti. cum, tot es facta Apellis mentione atque nullius, nullam tamen libri cuiuspiam adversus cumulationem in præterquam hoc loco faciat, fit edibile, et unicum esse ab eo conscriptum, et IS APPELLETIANOS inscriptum: maxime, cum pelletianos B. Cyprianus nuncupet Apellis dis. ep. 75, ad Jubian. Atqui obscuriora quidem rba Tertulliani; sed hoc sibi vult, argumenti adversus pelletianos potissimum fuisse, an ille igneus mali præses, qui et mundum hunc illos) instituerat, et sollicitatis animabus carnem erat, ad quod tamen spiritum, et voluntatem, tem Christi habuerit, dignum aliquid pœnitentia Utpote qui dicent, sicuti legitur lib. de Præadv. heret. C. 51, illum mundo inferiori perie pœnitentiam, quia non illum tam perfecte

fecisset, quam superior mundus institutus fuisse. Quod ipsum interior pulchre contra illos retrorquet, illic ubi loquitur, *de sua paratura reperciens..... De sollicitatis autem animabus ab igneo illo deo, angelo juxta Apellem, vide I. de Anima, c. 25. De mundo ab illo instituto lib. de Prescript., c. 34 et 51. De carne hominis proinde ab eodem exstructa, insuper lib. de Resur. carn., c. 5. De Christi denique carne, non ab illo angelo creata, sed ex cœlestibus sideribus structa, contra Apellem late disputavit Auctor hujus libri, c. 6, et lib. III, adv. Marcionem. Consentit in his omnibus Epiphanius, præterquam quod inferiorem deum nuncupet, quem Auctor angelum ignem: quem interim agnoscunt B. Augustin. Itær. 25, Isidorus lib. adv. Marc., Rabanus noster, B. Honorius et Gratianus in Catalogo haeretic. Hoc peculiare Auctori quod de pœnitentia angeli creatoris jam dictum est; sicuti et illud: quod figuram erraticæ ovis (Luc. XV) de illo interpretari sint, quasi gaudium fuerit in cœlo apud angelos Dei de illo uno peccatore ad pœnitentiam converso, quam contra maluit Auctor inter pretari de homine lapso, et per Christum requirit, sicuti etiam alii veteres omnes. Pam.*

(c) *Omnis pœnitentia confessio est delicti.* Non ergo sufficit Lutheranorum definitio: Pœnitentia, nova vita. Pam.

aliud (1) esse (2), ut non suggerat (3) unde sit acceptum. Omnis materia sine testimonio originis sive non est, et si demutetur in novam proprietatem. Ipsum certe corpus (4) nostrum, quod de limo singularium (5) etiam (6) ad fabulas nationum (a) veritas transmisit, utrumque originis elementum (7) constitutus: carne, terrenum (8); sanguine, aquenum (9). Nam (10), licet alia sit species qualitatis, hoc est, quod (11) ex alio aliud sit, exterum, quid est sanguis, quam rubens humor? quid caro, quam terra conversa in figuras suas (12)? Considera singulas qualitates, (b) musculos ut glebas, ossa ut saxa, (c) etiam circum papillas calculos quosdam; aspice (d) nervorum tenaces conexus, ut traduces radicum et venarum ramosos discursus, ut ambages rivorum, et lanugines ut muscos, et canum ut cespitem, et ipsos medullarum in abdito thesauros, ut metalla carnis. Hec omnia terrene originis signa et in Christo fuerunt: haec (15) sunt quae illum Dei Filium celavere, non alias tantummodo hominem existimatim, quam ex humano (14) substantia corporis. Aut edite aliquid in illo caeleste (e) de Septemtrionibus, et

LECTIOES VARIANTES.

- (1) Aliud omitt. Seml. in totum præmitt. Pam. Rhen.
- (2) Est Rhen. Pam. Jun.
- (3) Quia suggerat Jun. ut suggerat Seml. cui non suggerat Rhen. Pam.
- (4) Hoc add. Rhen. Seml.
- (5) Est add. Seml.
- (6) Ut Jun. Lat.
- (7) Utriusque originem elementi Rig. Ven. Seml.
- (8) Terram Rig. Ven. Pam. Rhen. Seml.
- (9) Sic cod. Ursin. nouw. Aquam Rig. Ven. aquam in Pam. Rhen. Seml.
- (10) Nam omitt. Rhen. Pam. Seml.

A Vergiliis (15), et Suculis emendatum. Nam quæ enumeravimus, adeo terrene testimonia carnis sunt, ut et nostræ. Sed nihil novum, nihil peregrinum deprehendo. Denique, verbis tantummodo et facili, doctrina et virtute sola Christi, homines (16) obstupescabant. Notatur (17) etiam carnis in illo novitas miraculo habita. Sed carnis terrene non mira conditio: ipsa erat, quæ cætera ejus miranda faciebat. Cum dicerent: *Unde huic doctrina et signa ista?* Etiam despicientium formam ejus haec erat vox. (f) Adeo nec humanæ honestatis corpus fuit, ne dum caelestis claritatis. Tacentibus apud nos (18) quoque Prophetis de ignobili aspectu ejus, ipse passiones, ipseque contumelie loquuntur: passiones quidem, humanam carnem; (g) contumelie vero, in honestam probavere (19). An ausus esset aliquis ungue summo perstringere (h) corpus novum, (20) sputaminibus contaminare faciem, nisi merentem (i)? Quid dicas caelestem carnem, quam unde caelestem intelligas, non habes? Quid terrenam negas, quam unde terrenam (21) agnoscas, habes? Esoritur sub diabolo, siti sub Samaritide, lacrymatus est super Lazarum, trepidavit (22) ad mortem.

B VARIANTES.

- (11) Qua Jun.
- (12) Terra in figura sua alii.
- (13) Et Rig. Ven.
- (14) Exstantea humana Rig. Ven. ex humana cod. Pithari.
- (15) Virgilis Seml.
- (16) Christum hominem Rig. Ven.
- (17) Autem add. Rig. Ven.
- (18) Vos Rhei. Seml.
- (19) Probavisse omitt. Rig. Ven.
- (20) Illam add. Jun. ullam Rhen.
- (21) Terrenam aberat a cod. Agob.
- (22) Lacrymatur s. L. trepidat Rhen. Pam.

C COMMENTARIUS.

CAP. IX. (a) *Ad fabulas nationum.* Promethei fabulam. Inuit Japeti filium, qui homines primum e luto formavit. De hoc Satyra 15 Juvenalis. Ovid. lib. 1. metam. Horat. lib. 1. carm. Le Pa.

(b) *Musculos ut glebas.* Optime musculos comparat glebas; nam sicut haec non sunt adeo solidæ, ut lapides, nec adeo fluxæ, ut terra pulvrea; ita musculi medium est inter ligamentum, quod durum, et nervum, qui mollior, ut expendit Galenus lib. 1 de usu part. et Vesalius lib. 2 de corporis humani fabrica; nam aliter musculi, qui organa voluntarii motus, commode cire humana nequiseant. LAC.

(c) *Etiam circum papillas calculos quosdam.* Attrectata papilla, Septimi grumulis glandularum duriusculi impleri sibi manum senserat. Sic lib. II ad Nationes dixit, *Ubera lapilliscere.* Rig.

(d) *Nervorum tenaces conexus.* Syndesmata seu ligamenta solidissima humani corporis notat, qui ab aliquibus nervi vocantur, sed non stricte, de quib. Galen. lib. 5. de locis affect. LAC.

(e) *De Septemtrionibus, et Vergiliis, et Suculis.* Stellas illas dicit, que prope Ursam minorem plaustrum figuram referunt, que Septemtriones, sive a forma boum junctorum qui triones, quasi teriones, sive a septem trionibus, quoniam tria trigona representant. Vergiliæ, quæ et Pleiades dicuntur, septem sunt stellæ ante Tauri genua, una tamen occultatur, ex ineunte vere apparent, unde Vergilie dicuntur. Sucleæ, que Hyades, eodem tempore oriuntur, suntque etiam septem in fronte Tauri. Le Pa.

(f) *Adeo nec humanæ honestatis corpus fuit.* Sic libro adversus Iudeos: *ne aspectu quidem honestus.* Quæ verba confirmant quod supra notavimus, numisma visum Romæ penes Lælium Pasqualinum, dein

penes Card. Altempsum, ad lib. de Patientia. Gregorius Bæticus, sive quis alius auctor lib. De fide, Isaiae verba sic reddit: *Non est species ei, neque honor forma: ei vidimus eum, et non habebat species neque decorum, sed species ejus sine honore.* Rig.

(g) *Contumelia vero in honestam.* Rigaltius ad cap. 5 hujus libri deformem Christum putat, et item nonnulli alii hoc loco abutuntur. Quibus passionis dominice memoria os obturare posset, si hoc a Tertulliano dici animadvertere de tempore dolorum. Nam formosum fuisse plurima argumenta convincunt. Mitto picturas a B. Luca exaratas. Sanctus Hieronymus epist. 140 ad Principianum: *Nisi enim habuisset ei in vultu quiddam oculisque siderum, nunquam eum statim secuti fuissent Apostoli; nec qui ad comprehendendum eum veneranti, corruebant B. Chrysostomus hom.* 28 in Matth.: *Nam ut faciendis signis erat mirabilis, sic visu glorioseius fuisse traditur.* Bonaventura in Spec. citat Augustini verba in hunc sensum. Deformitatem quam inter patientium contraxit, optime explicat B. Bernardus, tract. de Pass. Le Pa.

(h) *An ausus esset aliquis ungue summo perstringere corpus novum?* Corpus inusitatæ alienus pulchritudinis, aut caelestis claritatis. Augustinus in Psal. CXXVII: *Et nisi sedum patarent, non insilirent, non flagellis caderent, non spinis coronarent, non spuma in honestarent. Mirabilis forma exarmasset tortores, atque etiam sine voce remissionem impetrasset.*

(i) *Sputaminibus contaminare faciem, nisi merentem?* Quis non horrebeat audaciam dicti? faciem Christi merentem conspici! dignam quæ sputaminibus jaculis contaminaretur! Da veniam, Christe. Hoc deformatum deosculamur supplices. Et prostrit nobis dixisse nostrum esse, quod debita nostra feci: e. Rig.

Caro enim, inquit, infirma. Sanguinem fudit postremo (1). Ilæc sunt, opinor, signa cœlestia. Sed quomodo, inquam (2), contemni et pati posset, sicut et dixi, si quid in illa carne de (3) cœlesti generositate radiasset? Ex hoc ergo convincimus nihil in illa de cœlis fuisse, propterea ut contemni et pati posset.

CAPUT X.

Convertor ad alios (4) æque sibi prudentes, qui carnem Christi animalem affirmant, quod anima caro sit facta, ergo et caro anima, et sicut caro animalis, ita et anima carnalis. Et hic itaque caussas requiro. Si, ut animam salvam faceret, in semetipsa suscepit animam Christus, quia salva non esset nisi per ipsum, dum in ipso; non video cur eam carnem fecerit animalem, induendo carnem, quasi alter animam salvam facere non posset, nisi carneam factam. Cum enim nostras animas non tantum non carnias, sed etiam a (5) carne disjunctas salvas praestet; quanto magis illam, quam ipse suscepit, etiam non carnem redigere potuit salutem! Item cum presumant (6) non carnis, sed animæ nostræ (a) solius liberanda causa processisse Christum; primo, quam absurdum est, ut animam solam liberaturus, id genus corporis can. fecerit, quod non erat liberatus! Deinde, si animas nostras per illam, quam gestavit, liberare suscepserat, illam quoque, quam gestavit, nostram gestasse debuerat, id est, nostræ formæ, enjuscumque forme est in occulto anima nostra, non tamen carneæ. Ceterum, non nostram animam liberavit, si carneam habuit; nostra enim carneæ non est. Porro si non nostram liberavit, quia carneam liberavit (7), nihil ad nos (8); quia non nostram liberavit. Sed nec liberanda erat, quia non erat nostra, ut scilicet carneæ; non enim periclitabatur, si non erat nostra, id est, non carneæ. Sed liberatam constat illam. Ergo non fuit carneæ; et fuit nostra, si ea (9) fuit quæ liberaretur, quoniam (10) periclitabatur. Jam ergo, si anima non fuit carnalis in Christo, nec caro potest animalis fuisse.

CAPUT XI.

Sed aliam argumentationem eorum convenimus, exigentes, cur animalem carnem subeundo Christus, animam carnalem videatur habuisse. Deus enim, inquit (11), gestivit (12) animam visibilem hominibus exhibere, faciendo eam corpus, quæ retro invisibilis

A exiterit, natura nihil, nec semetipsam videns, præ impedimento carnis hujus, ut etiam disceptaretur, nata (15) anima an non, mortalis ne sit, an non (14). Itaque animam corpus effectam in Christo, ut eam et nascentem et morientem, et, quod sit amplius, resurgentem videremus. Et (15) hoc autem quale erat (16), ut per carnem demonstraretur anima sibi aut nobis, quæ per carnem non poterat agnoscere: ut sic ostenderetur, dum id fit, cui latebat, id est caro? tenebras videlicet accepit, ut lucere posset (17). Denique, adhuc (18) prius retractemus, an isto modo ostendenda fuerit anima, an in totum invisibilem eam retro allegent; utrum quasi incorpoream, an etiam habentem aliquod genus corporis proprii. Et tamen cum invisibilem dicant, corpoream eam constituant, habentem quod invisible sit. Nihil enim habens invisibile, quomodo potest invisibilis dici? Sed ne esse quidem potest, nisi (19) habens per quod sit. Cum autem sit, habeat necesse est aliiquid, per quod est. Si habet (20) aliiquid per quod est, hoc erit corpus ejus. Omne quod est, corpus est sui generis: nihil est incorpore, nisi quod non est. Habeante igitur anima invisible corpus, qui visibilem eam facere suscepserat, utique dignius id ejus visible fecisset, quod invisible habebatur, quia nec hic mendacium, aut infirmitas Deo competit: mendacium, si aliud animam, quam quod erat, demonstravit; infirmitas, si id quod erat demonstrare non valuit. Nemo ostendere volens hominem, cassidem aut personam ei inducit. Hoc autem factum est animæ, si in carne (21) conversa (22) alienam induit (23) superficiem. Sed et si incorporalis anima deputetur, ut aliqua vi rationis occulta sit quidem anima, corpus tamen non sit, quidquid est anima; proinde impossibile Deo non erat, et proposito ejus congruentius competebat, nova aliqua corporis specie eam demonstrare, quam ista communii omnium, alterius (b) jam notitiae; ne sine causa visibilem ex invisibili facere gestisset animam, istis scilicet quæstionibus opportunam, per carnis in illam (24) humanae defensionem. Sed non poterat Christus inter homines nisi homo videri. Redde igitur Christo fidem suam; ut qui homo voluerit incidere, animam quoque humanae conditionis ostenderit, non faciens eam carneam, sed induens eam carne.

LECTIONES VARIANTES.

(1) Postremo fudit cod. Agob.

(2) Inquit cod. Agob.

(3) De omitt. Rhen. Seml.

(4) Mos cod. Agob. Rhen. Seml. Oberth.

(5) In Rhen. Seml. Oberth.

(6) Praesumat Rhen. Seml. Oberth.

(7) Quia carneam liberavit absunt a Rhen.

(8) Carnæ non est, add. Rhen.

(9) Non inser. alii.

(10) Quomodo alii.

(11) Inquit Rhen.

(12) Gestavit Rig.

(13) Est add. Rhen.

D (14) Mortalis ne sit annon *absunt a Vatic. codd. et ed. 1.*

Rhen. abicit etiam Jun.

(15) Ex Rhen. Par. Pan.

(16) Erit Rhen. Pan. Seml.

(17) Possit Pan. Rhen. Seml. Oberth.

(18) Ad hoc Rhen. Seml. Oberth.

(19) Nihil alii.

(20) Habet abest a Rhen. Seml.

(21) Carnæ alii.

(22) Conversam Pan. Rhen. Seml.

(23) Induis Pan.

(24) In illam aberat a cod. Pithavi.

COMMENTARIUS.

CAPUT X. — (a) *Non carnis, sed animæ nostræ.* Hactenus exemplar Agobardi. Itaque res deinceps ageatur tantum cum codicibus Ursini et Pithæi. RIG.

CAPUT XI. — (b) *Alterius, Alterius dixit, pro aliis,* id est diversæ. RHENAN.

CAPUT XII.

Ostensa sit nunc anima per carnem, si constiterit illam ostendendam quoquo modo (1) fuisse, id est (a) incognitam sibi et nobis. Quamquam in hoc vana distinctio est; quasi nos seorsum ab anima simus, (b) cum totum, quod sumus, anima sit. Denique sine anima nihil sumus, ne hominis quidem, sed cadaveris nomen. (c) Si ergo ignoramus animam, ipsa se ignorat. Itaque (2) superest hoc solummodo inspicere, an se anima hic (5) ignorarit, ut nota quoque (4) modo fieret. Opinor, sensibilis est anime natura. Adeo, nihil animale sine sensu; nihil sensuale sine anima. Et ut impressum (5) dixerim, anima anima sensus est. Igitur cum omnibus anima sentire præstet, et ipsa sentiat omnium etiam sensus. (d) nedium qualitates, qui (6) verisimile est, ut ipsa sensum sui ab initio sortita non sit? Unde illi, scire quod interdum sibi sit necessarium, ex naturalium (7) necessitate, si non seit suam qualitatem, cui quid necessarium est? Hoc quidem in omni anima recognoscere est; notitiam sui dico; sine qua notitia sui nulla anima se (8) ministrare potuisset. Puto autem magis hominem, animal solum rationale, compotem et animam esse sortitum, que illum facit (9) animal rationale, ipsa in primis rationalis. Porro, quomodo rationalis, que efficit hominem rationale animal, si ipsa rationem suam nescit, ignorans semetipsam? Sed adeo non ignorat, ut auctorem, et arbitrum, et statum suum norit. Nihil adhuc de Deo discens, Deum nominat: nihil adhuc de judicio ejus admittens, Deo commendare se dicit (10). Nihil magis audiens, quam spem nullam esse post mortem, (e) et bene et male defuncto enique impetravit. Plausus huc prosequitur libellas quem scripsimus de Testimonio animarum. Alioquin, si anima semetipsam ignorans erat ab initio, nihil a Christo cognovisse debuerat, nisi qualis esset. Nunc autem non eligiemus suam dicit (11) a Christo, sed salutem. Propterea

A Filio Dei descendit, et animam subiit; non ut ipso se anima cognosceret in Christo, sed ut Christus in semetipsa; non enim se ignorando de salute periclitatur, sed Dei Verbum. *Vita*, inquit, (*I Joan. I, 2*) manifestata est; non anima, etc.: *Vix inquit* (*Luc. IX, 56*), *animam saleam facere*: non dixit ostendere. Ignorabamus nimirum animam, licet inservibilem, nasci et mori, nisi corporaliter exhiberetur. Ignoravimus plane resurrectram cum carne. Hoc enim quod Christus manifestavit. Sed et hoc non aliter in se, quam in Lazaro aliquo, cuius caro non erat animalis, nec anima carnalis. Quid ergo amplius innotuit nolis de anime ignorantia retro dispositione? Quid invisible ejus fuit, quod visibilitatem per carnem desideraret?

CAPUT XIII.

Caro facta est anima, ut anima ostenderetur. Numquid ergo et caro anima facta est, ut caro manifestaretur? Si caro anima est, jam non anima est, sed caro. Si anima caro est, jam non caro est, sed anima. (f) Ubi ergo caro, et ubi anima est, alterum facta est. Imo si neutrum sunt, dum alterutrum alterum sunt, certe perversissimum, ut carnem sonantes, animam intelligamus, et animam significantes, carnem interpretetur. Omnia periclitabuntur aliter accipi quam sunt, et amittere quod sunt, dum aliter accipiantur, si aliter quam sunt, cognoscuntur. Fides nominum, salus est proprietatum. Eius cum demutantur qualitates, accipiunt vocabulum possessiones. Verbi gratia, argilla excocta testa vocabulum suscipit; nec communicat eam (12) vocabulo pristini generis, quia nec eam ipso gener. Prinde et anima Christi, caro facta, non potest nisi id esse quod facta est, et id non esse quod fuerit, aliud scilicet facta. Et quoniam proximum adhibui exemplum, plausus eo utemur. Certe enim testa ex argilla unum est corpus, unusquisque vocabulum, unus scilicet corporis. Nec potest (13) dici et argilla;

LECTIOES VARIANTES.

(1) Quomodo Rhen. Sent.

(2) In Seml.

(3) Hic obest a Rhen. Sent.

(4) Quomodo Rhen. Sent.

(5) Pressus Rhen.

(6) Cui Pum. Frat.

(7) Naturali Pum. Frat. Par.

(8) A se Frat. Par. Par.

(9) Facit Rhen. Sent.

(10) Dulcit Rhen. Sent. dicit Fer.

(11) Dulcit. Rhen. Sent.

(12) Cum obest a Pum. Rij.

(13) Testa add. Pum. Rhen.

D

COMMENTARIUS.

CAPUT XII. — (a) *Incapacitatem sibi et nobis*. Ratios non insinuant, cur dicent Valentianoi ostendentiam animarum, quasi esset inconspicua, perinde est inconspicua quae ostendenda. LAC.

(b) *Cum natura quod anima anima sit*. Fuit Platonici et Pythagoreorum placita taliter: anima solum esse luminem. Ita Plato in Alcibiade, ubi probat corpus non esse hominem, sed homini; externa vero non esse luminis, sed fortunae. Adversus quem haec questionem agunt Joannes Crispus lib. IX. *De anima platonica*. Praterius illud refutat Adminus Sasebut Delphini hom. 3 super Gaucaim, justus Platoni sententiam. LAC.

(c) *Si ergo ignoramus animam, ipsa se ignorat*. Verum hoc est, nam vis intellectiva in anima est, nec aliter quam intellectu percipi potest anima; materialis enim sensus non attinet rem spiritalem. Unde si

animam non cognoscimus, neque anima se cognoscit. LAC.

(d) *Nedum qualitates*. Qualitates vocat, non quod rigida philosophia mere accidentia, sed proprietates licet essentiales rerum, nempe qualiter et quae sunt, ut postea ait de anima: *Si non scit anima qualitates*. LAC.

(e) *Et bene et male defuncto cuique impetrabitur*. Crudelitas et inhumanitas fuit mortis contraria afflicere, male autem illud pietatis ergo mortis summa. S. T. T. L. Terram gravem circa optare impetravit quendam erat. Lc. Pa.

CAPUT XIII. — (f) *Ubi ergo caro*, cie. Tertullianus nihil habet propositi aliud, quam si ostenda in Christo elementa et animam diverse fuisse substantiae. Lx. Pa.

od fuit, non est; quod autem non est, omni-
non adhaeret. Ergo et anima caro facta, uni-
solidata : scilicet (2) singularitas tota (3)
ndiscreta substantia. In Christo vero inveni-
man et carnem simplicibus et nudis vocabulis
d est (a) animam animam, et carnem carneum;
n animam carneum, aut carnem animam:
ita nominari debuissent, si ita fuissent: sed
ibi quamque substantiam divise pronuntiatis
ipso, utique (5) pro duarum qualitatum dis-
e, seorsum animam, et seorsum carnem.
(b) *anxia est*, inquit (*Matt. XXVI, 58*),
nea usque ad mortem? et (*Joan. VI*) (b):
nem ego dedero pro salute mundi, caro mea
cro, si anima caro fuisset, unum esset in
carnea anima, aut caro animalis. At cum B
species, carnem et animam, duo ostendit:
jam non unum; si non unum, jam nec anima
i, nec caro animalis; unum enim est anima
ut caro anima. Nisi et seorsum aliam gestabat
, prater eam que caro erat, et aliam circum-
carnem, prater illam que anima erat. Quod
caro, et una anima; illa tristis usque ad mor-
illa panis pro mundi salute; salvus est nu-
duarum substantiarum, in suo genere distan-
xcludens carnem animae unica speciem.

CAPUT XIV.

ngelum, aiunt, gestavit Christus. Qua ratione?
hominem. Eadem ergo est et caussa, ut homi-
estaret Christus: salus hominis fuit causa;
ad restituendum quod perierat. Homo perie-
minem restitu oportuerat. (c) Ut angelum
t Christus, nihil tale de caussa est. Nam etsi
perditio reputatur, in ignem preparatum dia-
angelis ejus, (d) nunquam tamen illis restitutio-
issa est. Nullum mandatum de salute angelorum
t Christus a Patre. (e) Quod Pater neque re-
it, neque mandavit, Christus administrare non

A potuit. Cui igitur rei angelum quoque gestavit, nisi
ut satellitem fortē, eum quo salutem hominis ope-
raretur? Idoneus enim non erat Dei Filius, qui solus
hominem liberaret, a solo et singulari serpente de-
jectum? Ergo jam non unus Deus, nec unus salutis i-
cator, si duo salutis artifices, et utique alter altero
indigens. An vero, ut per angelum liberaret hominem?
Cur ergo descendit ad id quod per angelum erat expe-
diturus? Si per angelum, quid et ipse? Si per se, quid
et angelus? Dicitus est quidem magni consilii angelus,
id est nuntius; officii, non naturae vocabulo. Magnum
enim cogitatum Patris, super hominis scilicet resti-
tutione, annuntiatus seculo erat. Non ideo tamen
sic angelus intelligendus ut aliqui (7) Gabriel aut
Michael. Nam et filius a domino vinea mittitur ad
cultores, sicut et famuli, de fructibus petitum. Sed
non propriea unus ex famulis deputabitur filius, quia
famulorum successit officio. Facilius ergo dicam, si
forte, ipsum filium angelum, id est nuntium patris,
quam angelum in filio. Sed cum de filio ipso sit pro-
nuntiatum (*Ps. VIII*): *Minnisti cum modicum* (8)
quid citra angelos, quomodo videbitur angelum induisse,
sic infra angelos diminutus, dum homo fit (9), qua
caro et anima et filius hominis? qua (10) autem
spiritus Dei et virtus altissimi (*Luc. I*), non potest
infra angelos haberi. Deus scilicet et Dei Filius.
Quanto ergo, dum hominem gestat, minor angelis
factus est, tanto non, dum (11) angelum gestat. Po-
terit h̄c opinio Hebioni convenire, qui nudum ho-
minem, et tantum ex semine David, id est, non (12)
et Dei filium, constituit Jesum, plane Prophetis ali-
quo (13) gloriesiorem, ut ita in illo (14) angelus (15)
fuisse dicatur (16); quemadmodum in aliquo Za-
charia. Nisi quod a (17) Christo nunquam est dictum: (*Zach. I*) *Et ait mihi angelus qui in me loquebatur;*
sed nec quotidianum illud omnium Prophetarum: *Huc*
dicit Dominus. Ipse enim erat Dominus coram, ex (18)
sua auctoritate pronuntians (*Is. I*): *Ego autem dico*

LECTIONES VARIANTES.

on est et non adhaeret, et anima *Pam. Rhen.*

et Pam. Rhen.

ronuntiata sub *Pam. Rhen.*

bique *cod. Wouw.*

t add. Lat.

liqui abest a *Par.*

odice *Rhen. Seml.*

t Rig. Ven.

(10) *Quia Rhen. Seml.*

(11) *Nondum Pam. Seml.*

(12) *Natum, non item Pam. Fran. non idem Seml.*

(13) *Modo add. Lat.*

(14) *Nonnullis add. Fras. Pam.*

(15) *Angelum Rhen. Seml.*

(16) *Edicat Rhen. Seml.*

(17) *A omitt. Rhen. Seml.*

(18) *Et Pam. Fran.*

COMMENTARIUS.

animam animam, et carnem carnem. Simplicitate affectat, ut amphibologiam vitet. *Le Pr.*
Panis quem ego dedero pro salute mundi. Fri-
tior quorundam objectio, qui effusum sanguinem
σάρι πλεύτων, non σάρι πλεύτων, si hic locus
ur. Veritatem autem: *pro salute mundi*, cum de-
ret: *pro mundi vita.* *Le Pr.*

Et angelum gestaret, nihil tale de caussa est. Id
non fuit caussa, cur angelum gestaret. Obser-
vū unionem hypostaticam, ad restaurandam ali-
naturam, oportere fieri in eadem natura. Ra-
tinuit Ireneus lib. III, cap. 20. *Lac.*
Nunquam tamen illis restitutio reprobata est.
Ita hic Origenistas et daemoniacos recentiores,
stitutionem daemonium aliquando pollicentur,
demonibus peccatum Christum dixerunt. Unde

licet praecedentibus verbis, in illis *ignem* desicit *ater-*
num, hic supplet, quoniam nunquam illis restitutio re-
probata est. Caussas, cur angeli non restituendi, ap-
pungit Damasc. lib. II, de fide orthod., cap. 3 et 4;
D. Thomas I p. quest. 63, art. 2. Caussa solet
theologica est: nam quod hominibus mors est,
Angelis est casus; et sicut hominibus omnis spes re-
sistendi sublata est post mortem, ita Angelis post
casum. Inde Lactantius lib. VII, c. 26 *Lac.*

(e) *Quod pater neque reprobavit, neque mandavit,*
Christus administrare non potuit. Quasi dicat: Debet
administrare quae Pater reprobavit et mandavit, ut
videtas commendatam obedientiam Christi. Ad rem
Clemens Alex. lib. I *Prædag.* cap. 12, ait mandata
esse veluti characteres divinos, quibus potentia velut
infunditor ad perficiendum aliiquid: *χαρακτηρίζεται τοις*

(Vingt-cinq.)

vobis. Quid ultra? adhuc Esaiam exclamantem audi (*Is. A* Merito ethnici talia, sed merito et heretici. Numquid enim inter illos distat, nisi quod ethnici non credendi credunt, at heretici credendo non credunt? Legum denique (*Ps. VIII*) . *Minorasti eum modico* *citra angelos*, et negant inferiorem substantiam Christi; nec hominem se, sed vermen pronuntiantis (*Ps. XXI*); qui (*Is., LIII*) *nec formam habuit, nec speciem*; sed forma ejus ignobilis, despacta (9) *citra omnes homines*; homo in plaga, et sciens ferre imbecillitatem. Agnoscunt hominem Deo mixtum, et negant hominem. Mortuum credunt, et quod est mortuum, ex incorruptela natum esse contendunt: quasi corruptela aliud sit a morte. • Sed et nostra caro-satum resurgere debebat. Exspecta: nondum inimicos nos Christus opprescit, ut cum amicis de iniunctis triumphet.

CAPUT XV.

Licit et Valentino, ex privilegio heretico, carnem Christi spiritalem communisci. Quidvis eam flingere potuit, quisquis humanam credere noluit; quando (quod ad omnes dictum est) si humana non fuit, nec ex homine, non video ex qua substantia ipse (1) + e (2), Christus hominem et filium hominis pronuntiarit (*Joan., VIII. 40*): *Nunc autem vultis occidere hominem veritatem ad vos locutum;* et (*Luc., VI. 5*): *Dominus est sabbati filius hominis.* De ipso enim Esaias (*Is. LIII, 5*): *Homo in plaga, et sciens ferre imbecillitatem;* et Hieremias (*Jerem., XVII*): *Et homo est, et quis cognoscet* (3) *illum?* et Daniel (*Dan., VII*): *Et super nubes tanquam filius hominis.* Etiam Paulus apostolus (*I Tim., II*): *Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.* Item Petrus in Actis Apostolorum (*Act., I*): *Iesum Nazarenum, (a) virum robis n Dco destinatum, utique hominem.* Haec sola sufficere vice præscriptionis debuerunt ad testimonium carnis humanæ, et ex homine sumptæ, et non spiritalis; sicut nec animalis, nec sidere, nec imaginaria; si sine studio et artificio contentionis hereses esse potuissent. Nam ut penes quemdam ex Valentini factione (4) legi, primo non putant terrenam et humanam (5) Christo substantiam informatam, ne deterior angelis Dominus reprehendatur, qui non terrena carnis extiterunt (6); dehinc, quod oporteret similem nostri carnem similiter nasci, non de spiritu, nec de Deo, sed ex viri voluntate. (b) Et cur non de corruptela, sed de incorruptela? Et quare non, sicut et illa resurrexit, et in cœlo resumpta est, ita et nostra, par ejus, statim assumitur? aut cur illa, par nostra, non æque in terram dissoluta est? Talia et (7) ethnici volutabunt (8): Ergo Dei Filius in tantum humilitatis exhaustus? Et, si resurrexit in exemplum spei nostræ, cur nihil tale de nobis probatum est?

LECTIONES VARIANTES.

(1) *Ipse abest a Par.*(2) *Sc abest a Rhen. Sent.*(3) *Cognovit Rhen. Sent.*(4) *Natione rig. Ven. ratione Rhen.*(5) *Et humanam omitt. Rhen. Sent.*(6) *Extiterint Rhen.*(7) *Et omitt. Rhen. Sent.*(8) *Volutabant Pan. Rhen.*(9) *Defecta Fran. Pan.*(10) *Possimus Jam.*

COMMENTARIUS.

ἐπειδὴ σὸν τὸν τελεῖον τύπον οὐτε: mandata ut characteres insimulat Deus, ut ipsa perficere possimus. LAC.

CAP. XV. — (a) *Virum vobis a Deo destinatum.* Vulgata: *approbatum.* Ortum discrimen ab exemplaribus grecis: nam aliqua habent ἀπόδοτημα, quod vulgatus *approbatum* vertit, quedam vero ἀπόδοτημα, quo est declaratum, exhibuit, demonstratum, sive ut reddit Tertullianus, destinatum. LAC.

(b) *Et cur non de corruptela.* Haec sunt argutie Valentianorum, quæ Alexander ille consisperat. Questio haec postea renovata in Oriente: utrum scilicet Christi caro corruptibilis vel incorruptibilis fuerit, ut monuit Regius comes, epist. ad Fulgent. cuius meminit Ferrandus Diaconus in *Parænetico.* LAC.

CAP. XVI. — (c) *Defendimus autem.* Integrum hoc caput apologia est pro Christianis contra columnas Alexandri, qui imponebat illis existimare peccatrixem

enim inter illos distat, nisi quod ethnici non credendi credunt, at heretici credendo non credunt? Legum denique (*Ps. VIII*) . *Minorasti eum modico* *citra angelos*, et negant inferiorem substantiam Christi; nec hominem se, sed vermen pronuntiantis (*Ps. XXI*); qui (*Is., LIII*) *nec formam habuit, nec speciem*; sed forma ejus ignobilis, despacta (9) *citra omnes homines*; homo in plaga, et sciens ferre imbecillitatem. Agnoscunt hominem Deo mixtum, et negant hominem. Mortuum credunt, et quod est mortuum, ex incorruptela natum esse contendunt: quasi corruptela aliud sit a morte. • Sed et nostra caro-satum resurgere debebat. Exspecta: nondum inimicos nos Christus opprescit, ut cum amicis de iniunctis triumphet.

CAPUT XVI.

Insuper, argumentandi libidine, ex forma ingeni heretici, locum sibi fecit Alexander ille, quasi nos affirmemus, idcirco Christum terreni census induisse carnem, ut evanescat in semetipso carnem peccati. Quod etsi diceremus, quaconque ratione muniremus sententiam nostram, dum ne tanta amentia, quæ putavit, tanquam ipsam carnem Christi opinemur, ut peccatricem, evanescat in ipso: cum illam et ad dexteram Patris in cœlis presidere meminerimus, et ventaram inde, suggestu paternæ claritatis, predicemus. Adeo, ut evanescat non possumus (10) dicere, ita nec peccatricem; nec evanescat, in qua dolus non fuit. (c) Defendimus autem, non carnem peccati evanescat esse in Christo, sed peccatum ex-nis; non materiam, sed naturam; nec substantiam, sed culpam: secundum Apostoli auctoritatem dicentes (*Rom., VIII. 3*): *Evacuavit peccatum in carne.* Nam ei alibi (*Ibid.*): *in similitudine*, inquit, *carnis peccati* fuisse Christum. Non quod similitudinem carnis accepit, quasi imaginem corporis, et non veritatem; sed similitudinem peccatricis carnis vult intelligi; quod ipsa non peccatrix caro Christi, ejus fuit pars, cuius era-

carnem Christum habuisse. Miror Baronium, sa. Christi CCIX, hoc caput non intellexisse; tribuit enim Alexandri huic diversissimam heresim ab ea quam habuit. Ita enim Alexandrum exprobrans exclamat: *Carnem Christi, sui ortu, proh scelus!* impie dicebat infectam fuisse peccato. Non enim id dicebat Alexander, sed dicebat nos Catholicos id dicere, in quo egregie mentitachar. Ac propterea ipse carnem Christi, ne dicaret infectam fuisse peccato, spiritualem fingiat. Id colligi ex Tertulliano potest, non aliud. Ac propterea duo agit in hoc capite: primum, purgati Catholicos ab hac impostura; alterum, explicat quomodo, licet caro Christi fuerit ac nostra, tamen non peccatrix fuerit. Quamobrem titulus capituli (in vet. edit.), qui obseurus est, potuit decipere Baronium, et itaque hic clarior: *Responsio pro Catholicis, quod caro vera Christi peccatrix non fuerit.* LAC., *adnotatio* Edd.

; genere, non vitio Adæ: quando hisce A uferimus eam fuisse carnem in Christo, uia est in homine peccatrix; et sic in illa evanescit, quod in Christo sine peccato, que in homine sine peccato non habebatur. ne ad propositum Christi faceret evanescit carnis, non in ea carne evanescit illud, in natura peccati, neque ad gloriam. Quid enim si in carne meliore, et alterius, id est non is naturæ, nayum (1) redemit? Ergo, innostram induit, peccatrix fuit caro Christi, tringere explicabitem sensum. Nostram enim suam fecit; sed in faciens, non peccatrixem t. Ceterum (quod ad omnes dictum sit, non putunt carnem nostram in Christo fuisse, fuit ex viri semine) recordentur Adam ipse carnem, non ex semine viri factum. Si ut iversa est in hanc carnem sine viri semine, ei Verbum potuit sine coagulo in ejusdem ausire materium.

CAPUT XVII.

missus Alexander cum suis syllogismis, qua presentationibus torquet, (a) etiam cum psalmis i, quos magna impudentia quasi idonei aliquatoris interserit, ad unam iam lineam conuenientem dirigamus, an carnem Christus ex virginem, ut hoc precipue modo humanae eam conexa humana matrice substantiam traxit. Quamiquid (2) jam et de nomine hominis, et (3) de qualitatibus, et de sensu tractationis, et de sensionis humanam constitisse. Ante omnia autem adienda erit ratio que præfuit, ut Dei Filius de nascetur. Novenasci debebat nova nativitas or, de qua signum datus Dominus ab Esaiabatur. Quod (4) est istud signum? *Ecce virgo in utero, et pariet filium* (*Is., VII*). Concepit ergo et peperit Emanuilem, Nobiscum Deum, et nativitas nova, dum homo nascitur in Deo;

A in quo homine Deus natus est, (b) carne antiqui seminois suscepit, sine semine antiquo, ut illam novo semine, id est, spiritualiter reformaret exclusis antiquitatis sorribus, expiatam. Sed tota novitas ista, sicut et in omnibus, de veteri figura est, rationali per virginem dispositione (5) Domino nascente. Virgo erat adhuc terra nondum opere compressa, nondum sementi subacta: ex ea hominem factum accepimus (6) a Deo in animam vivam. Igitur si primus Adam de terra (7) traditur, merito sequens, vel novissimus Adam, ut Apostolus dixit, proinde de terra, id est, carne nondum (8) generationi resignata, in spiritum vivificantem a Deo est prolatus. Et tamen, ne (9) mihi vacet incursum nominis Adæ (c), unde Christus (10) Adam ab Apostolo (11) dictus est, si terreni non fuit census homo ejus? Sed et hic ratio defendit, quod Deus (12) imaginem et similitudinem suam, a diabolo captam, mulula operatione recuperavit. In virginem enim adhuc Eyan irrepererat verbum adiutorium mortis (d); in virginem æque introduendum erat Dei Verbum extructorum vitæ: ut quod per ejusmodi sexum abiicerat (15) in perditionem, per eundem sexum redigeretur in salutem. Crediderat Eva serpenti: credit Maria Gabrieli. Quod illa credendo deliquerit, haccredendo delevit. Sed (14) Eva nihil tunc concepit in utero ex diaboli verbo, immo concepit. Nam exinde ut abjecta pareret, et in doloribus pareret, verbum diaboli semen illi fuit. Enixa est denique diabolum fratricidam. Contra, Maria cum edidit, qui carnalem fratrem Israel, interemptorem suum, salvum quandoque præstaret. In vulvam ergo Deus Verbum suum detulit, bonum fratrem, ut memoriam mali fratris eraderet (15). Inde prodeendum fuit Christo ad salutem hominis, quo homo jam damnatus intraverat.

CAPUT XVIII.

Nunc, ut simplicius respondeamus, non compete-

LECTIONES VARIANTES.

exum Jun.

euil Rhen. Seml.

omil. Rhen. Seml.

uid Rig.

omine add. Fran. Par. Pam.

incipitus Rhen. Pam. Seml.

a inser. Par.

on Rhen. Seml.

(9) Nas Fran. Pam. utrumvis omitt Lat.

(10) Ad eundem Christus Rhen. Seml. in Christum præ Adæ unde Christus Pam.

(11) Apostolis Lat.

(12) Dei Rhen. Seml.

(15) Abierit Fran. Rig. Ven.

D (14) Et add. Rhen. Seml.

(15) Redderet Rhen.

COMMENTARIUS.

. XVII. — (a) Cum Psalmis Valentini. Eorum fratre fit mentio cap. 20: *Nobis quoque ad haec i Psalmi patrocinium venit; non quidem apostolæ, tici, et platonici Valentini, etc.* Videtur autem anteriori loco Valentini una cum Nicolaitis et eis (quibus cum errore adscribit Philastrius) prouisso Psalmo David. Quos postea imitatus Samosatenus, teste Euseb. *Histor. Eccl.* lib. ip. 24. Psalmos qui in Dominum Jesum dicebant, cessare fecit, veiu neotericos et nuper invisse vero compositione, diebus Pascha, in medio die, mulieres canere jussit; ita ut horresceret audiret. Que verba ideo in medium adducta, ostendit quoniam antores imitentur nostri moderni icorum potius, quam Christi psalmorum cantores statrices, idque tali cum boatu, ut animus au-

dientium perhorrescat. PAM.

(b) *Carne antiqui seminis suscepta, sine semine antiquo.* Licet enim Christus carnem assumperit peccati macula deformem, non tamen deformitatem illam induit, peccatum non assumpit. Assumptione quippe illa antiquis sorribus expiatam accepit. LE Pr.

(c) *Ne mihi vacet incursum nominis Adæ.* Hoc est, ne elabi sinam occasionem argumentandi ex nomine Adam. Incursum dicit argumentationis impetu. Rig.

(d) *In virginem enim adhuc Eyan,* etc. Confertur hic Eva cum Beatissima Virginem. Antitheses vero illa non insolentes sunt Patribus: Eyan in Mariam transfusam dixit S. Bernardus. Sergius Hierapolita de natali Virginis dixit illam esse ἀγάλητην τῆς Εὐρώπης, περιποίησην Ευα.

Cesso in re satis communi. LE Pr.

bat ex semine humano Dei Filium nasci, ne si (1) A dit, si et in credentes ejus. Si ergo et loc ad ipsum, totus esset filius hominis, non esset et Dei filius, nihilque haberet amplius Salomone (a), et amplius Iona; et de Hebionis opinione eredendus erat. Ergo, jam Dei Filius ex Patris (b) Dei semine, id est spiritu, ut esset et (2) hominis filius, caro ei sola (3) erat ex hominis carne sumenda, sine viri semine. Vacabat enim viri semen (4), apud habentem Dei semen. Itaque, sicut nondum natus ex virginie, patrem Deum habere potuit sine homine matre (5); aque, cum de virginie nascetur, potuit matrem habere hominem (6) sine homine patre. Sic denique homo cum Deo, dum caro hominis cum spiritu Dei. Caro sine semine, ex homine; spiritus cum semine, ex Deo. (c) Igitur si fuit dispositio rationis super Filium Dei ex virginie preferendum, car non ex virginie acciperit corpus, quod de virginie proulit? Quia aliud est quod a Deo sumpsit. Quoniam, inquit, *Verbum* (Joan., 1) *caro factum est*. Vox ista quid caro factum sit contestatur; nec tamen periclitatur, quasi statim aliud sit factum caro, et non Verbum. Si ex carne factum est verbum caro, aut si ex semine ipso (7) factum est, Scriptura dicat. Cum Scriptura non dicat, nisi quod sit factum, non et natus sit factum; ergo ex alio, non ex semine ipso (8) suggerit factum. Si non ex semine ipso (9), sed ex alio, jam hinc traxi, ex quo magis credere concurrit, carnem factum Verbum, nisi ex carne, in qua et factum est, vel quia ipse Dominus sententialiter et definitive pronuntiavit (Joan., IV): *Quod in carne natum est, caro est*, quia ex carne natum est. Sed si de homine tantummodo dixit, non et de semetipso, plane nega hominem Christum, et ita defraude non et in ipsum competisse. Atquin subiectit (*ibid.*): *Et quod de spiritu natum est, spiritus est*. Quia Deus spiritus est, et de Deo natus est. Hoc utique vel eo magis in ipsum ten-

B

ducere. Ceterum, si tam carnem habuit, quam spiritum, cum de duarum substantiarum conditio pronuntiat, quas et ipse gestat, non potest videri de spiritu quidem suo, de carne vero non sua determinasse. Ita, cum ipse sit de spiritu Dei, et spiritus Deus est, et Deus (10) ex Deo natus ipse est, et ex carne hominis, homo in carne generatus.

CAPUT XIX.

Quid est ergo, non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo natus (11). Hoc quidem capitulo ego potius utar, (d) cum aduentores ejus obduxero. Sic enim scriptum esse contendunt: *Non ex sanguine, nec ex carnis voluntate, ne ex viri, sed ex Deo natus est*, quasi supra dictos credentes in nomine ejus designet, ut ostendat e se (e) semen illud (12) arcuum electorum, et spiritualium (13), quod sibi imbuunt. Quonodo autem ita erit, cum omnes qui credunt in nomine Domini, communis legi generis humani, ex sanguine, et ex carnis, et ex viri voluntate nascantur, etiam Valentinus ipse? Ad singulariter, ut de Domino scriptum est: *Et ex Deo natus est*. Merito, quia Verbum Dei, et cum Verbo Dei spiritus, et in spiritu Dei virtus, et quidquid Dei est Christus. Quia caro autem, non ex sanguine, nec ex carnis et viri voluntate: quia ex Dei voluntate Verbum caro factum est. Ad carnem enim, non ad verbum pertinet negotiatio (14) formalis nostrae naturitatis, quia caro sic habebat nasci, non verbum. Negans autem ex carnis quoque voluntate natum, ut non negavit etiam ex substantia carnis? Neque enim, quia ex sanguine negavit, substantiam carnis remittit, sed materiam seminis, quam constat sanguinis esse

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Nisi Rhen.
- (2) Et omitt. Pam. Rhen.
- (3) Ea sola qua: Rhen. Seml.
- (4) Semen viri Rhen. Seml.
- (5) Matre omitt. Rhen.
- (6) Hominem omitt. Rhen.
- (7) Semetipso Pam. Rig.

- (8) Semetipso Par. Rig. Ven.
- (9) Semetipso Par. Rig. Ven.
- (10) Et Deus abest a Rhen. Par. Fran. Pam.
- (11) Natus est Pam. Rhen.
- (12) Illius Rhen. Seml.
- (13) Spiritualum Par. Fran. Pam.
- (14) Negotio Pam. Rhen. Seml.

COMMENTARIUS.

CAP. XVIII.—(a) *Nihilque haberet amplius Salomonem*. Dicit Origenes dial. II de Christo homine; Irenaeus lib. III, contra Valent.; Euthymius, 2 p. panopl., et alii apud Canapim lib. II de Deipara, cap. 46. LAC.

(b) *Dei semine*. Libenter amplectuntur Theologici verbum istud, ut rationem suam fulciant, car Sancti Spiritus processio filatio non sit, uti et Verbi processio. Nempe dicunt, quia verbum ex semine Dei processit, nos Spiritus Sanctus. Quodnam hoc Dei semen? Respondent, speciem intelligibilem, seu notitiam sui. Sed hoc Schole viderint. Tertullianus id non sigillatim explicuit, sed generalius dixit: *Id est, spiritu Dei*. LAC.

(c) *Igitur si fuit dispositio rationis*, etc. Hoe ait, quia Valentini dicebant, Christum Dominum per Virginem prolatum et proditum in mundum, nec tamen quidquam ex ea accepisse: quos item refutant

CAP. XIX. — (d) *Cum adulteratores ejus obduxero*, etc. Adulteratores sunt οὐτε πατέρες οὐτε θεοί οὐτε θεοί. Seu vocat hereticos scriptore adulteratores, quia eam pessimis interpretationibus corrumpebant. Le PR. — *Obduxero*, etc. Prodigio, delevero, ut usus est cap. 46, *Apoloj.* et lib. de Resurrect. Carnis: sepe vocat adulteratores qui laici Joannis usurpabant pessime, ut Valentinius somnum fulcirent; non quia vitiarent lectiones ipsam. LAC.

(e) *Semen illud arcanum*. Somnium illud perstringit de semine animali et spirituali Valentiniis, quem electis inducuntur a Demiurgo et Achamath, ut cap. 25 adversum Valentinius narrat ipse, volebant illud ex Deo hoc semen notare. Ceterum, alii legi semen illius. LAC.

calorem, ut despumatione mutatum in coagulum sanguinis foeminae. Nam ex coagulo in easco vis est substantia, quam medicando constringit, id est lactis. Intelligimus ergo, ex concubitu nativitatem Domini negatom, quod sapit voluntas viri et carnis, non ex vulva participatione. Et quid utique tam exaggeranter inculeavit, non ex sanguine, nec ex carnis voluntate, aut viri, natum; nisi quia ea erat caro, quam ex eo cubitu natam nemo dubitaret? Negans porro ex e concubitu, non negavit ex carne; immo confirmavit ex carne, quia non proinde negavit ex carne, sicut ex concubitu negavit. Oro vos, si Dei spiritus (1) non de vulva carnem participaturus descendit in vulvam, cur descendit in vulvam? potuit enim extra eam fieri caro spiritualis simplicius multo, quam intra vulvam fieret extra vulvam (2). Sive causa eo se intulit, unde nihil extulit. Sed non sine causa descendit in vulvam: ergo ex illa accepit. Quia si non ex illa accepit, sine causa in illam descendit, maxime ejus qualitas caro futurus, quae non erat viva, id est spiritualis.

CAPUT XX.

Qualis est autem tortuositas vestra, ut ipsam ex syllabam, prepositionis officio adscriptam, auferre quaratis, et alia magis uti, que in hac specie non inventitur penes Scripturas sanctas? Per virginem dictis natum, non ex virgine; et in vulva, non ex vulva. Quia et angelus in somnis ad Joseph: *Nam quod in ea natum est*, inquit (*Math., I*), *de Spiritu Sancto est*; non dixit ex ea. Nempe tunc, eti ex ea dixisset, in ea diverat: in ea enim erat, quod ex ea erat. Tantumdem ergo, et cum dicit, in ea, et ex ea consonat; quia ex ea erat, quod in ea erat. Sed bene, quod idem dicit *Matttheus*, originem Domini decurrens ab

LECTIONES VARIANTES.

(1) *Filius Fran. Par. Pan. Rhen.*(2) *Extra vulvam abe et Fran. Pan.*(3) *Mulierem Pan. / hen.*(4) *Potius omitt. Seml.*(5) *Factam Par. Ven.*(6) *Et abest a Par.*(7) *Accipe et David Domino Rhen. accipe Christum et*

A Abraham usque ad Mariam: *Jacob*, inquit, *generavit Joseph*, *virum Mariæ*, *ex qua nascitur Christus*. Sed et Paulus grammaticis istis silentium imponit: *Misit*, inquit (*Gal., IV, 4*), *Deus Filium suum factum ex muliere*. Nunquid per mulierem, aut in muliere (5)? Hoc quidem impressius, quod *factum* potius (4) dicit, quam *natum*: simplicius enim enuntiasset *natum*. *Factum* autem dicendo, et *verbom caro factum est consignavit*, et carnis veritatem ex virgine facta (5) asseveravit. Nobis quoque ad hanc speciem Psalmi patricinabuntur, non quidem apostate, et heretici, et (6) platonici Valentini, sed sanctissimi et receptissimi prophetæ David. Ille apud nos canit Christum, per quem se eccepsit ipse Christus. Accipe Christum, et audi Dominum Patri (7) Deo colloquenterem (8) (*Ps., XXI*): *Quia tu es qui avulsisti me ex utero matris meæ*: ecce unum. *Et spes mea ab uberibus matris meæ*; *super te sum projectus ex vulva*: ecce aliud: *Et ab utero matris meæ Deus meus es tu*: ecce aliud (9). Nunc ad sensus ipsos decertemus. *Avulsisti me* (10), inquit, *ex utero*. Quid avellitur, nisi quod inhaeret, quod infixum, innexum est ei, a quo, ut auferatur, avellitur? Si non adhaesit utero, quomodo avulsus est? si adhaesit qui avulsus est, quomodo adhaesisset, nisi (a) dum ex utero est (b) per illum nervum umbilicarem, quasi folliculi sui traducem (c), adnexus (11) (d) origini vulvae (e). Etiam cum quid extraneum extraneo agglutinatur, ita concarnatur et conviseatur cum eo cui agglutinatur, ut cum avellitur, rapiat secum ex corpore aliquid a quo avellitur, (f) quasi sequentiam quanidam abruptæ unitatis, et (g) producis (12) mutui coitus. Ceterum que ubera matris sue nominat? Sine dubio, que hausti. Respondeant obstetrici.

COMMENTARIUS.

David Domino Jun.

(8) *Eloquentem Rhen. Seml.*(9) *Aliorū Rhen. Seml.*(10) *Me omitt. Rhen. Pan.*(11) *Adnexam Rhen.*(12) *Traducis Fran. Par. traducem Pan. producem Rh. Seml.*

neum origini vulvae. Etenim vene et arteriae per quas a matre sanguis et spiritus ad foetum fertur, originem ducent ab ipsis et arteriis uteri seu valva, quarum extrema in interiorum vulvae regionem delinquentur. Neque aliter fetu cum matre intercedit communicatio. Galeni verba sunt, libro de foetus formatione. ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ γυναικείου ταύτην τούτων ἔστιν ἐπιτελεῖσθαι τὰ μήτρας ὀπτικόποιοι πλέον. οὐ τοῦ τούτος γάρ τοι τὰ μήτρας ἀντετύπωσαν τὰ πίστρα. καὶ διὰ τούτου μετὰ τοῦ κύριον μήτρας ἔστιν πρὸ τῆς κυνηγίας.

Ric.

(c) *Originis vulvae*. Non vulva originem dicit; sed originem quam de vulva sumit nervus umbilicaris.

Ric.

(f) *Quasi sequelam quanidam abruptæ unitatis*. Bene hoc Septinius, cum uid extraneum extraneo agglutinatur. Nam quod ad foetum spectat, negant medici sic perlitter ad matrem aut ad vulvam, ut ambo aliqua sui parte in unitatem coalescant. Ταῦτα μήτρας, εὐνα συζεύξεις, inquit Galenus de foetu. Ric.(g) *Et producens mutui coitus*. Sic legitur in codice Pithœi. *Producem* dicit quemadmodum supra, *traducem*. Igitur unitatem mutuo coitu productam dicit e-se producens mutui coitus. Ric.

ces, medici et physici, de uberum natura, an aliter manare soleant, sine vulvæ genitali passione, suspenditibus (1) exinde venis seminam illam inferni (2) sanguinis (5), et ipsa translatione decoquati bus in materiam lactis letorem (4). Inde adeo fit, ut uberum tempore, menses sanguinum vacent. Quod si Verbum caro ex se factum est, non ex vulva communicatione, nihil operat vulva, nihil fumeta (5), nihil passa; quomodo fontem suum transfluit in ubera, quæ, nisi habendo, non mutat? Habere autem sanguinem non potuit facti subministrando, si non haberet causas sanguinis ipsius, avulsionem scilicet sua carnis. Quid fuerit novitatis in Christo ex virgine nascendi, palam est: scilicet, solummodo hoc, quod ex virgine, secundum rationem quam edidimus; et uti virgo esset regeneratio nostra, spiritualiter ab omnibus iniquitatibus sanctificata per Christum, virginem et ipsum, etiam carnaliter, ut ex virginis carne.

CAPUT XXI.

Si ergo contendunt hoc competisse novitati, ut quemadmodum non ex viri semine, ita nec ex virginis carne caro fieret Dei Verbum; quare non hoc sit tota novitas, ut caro non (6) semine nata (7), carne processerit? Accedant (8) adhuc omnis (9) ad congressum: *Ecce, inquit, virgo concipiet in utero.* Quidnam? utique Dei Verbum, non viri semen (10): certe ut pareret filium. Nam, *Et pariet, inquit, filium.* Ergo, ut ipsius fuit concepisse, ita ipsius est quod peperit; licet non ipsius fuerit quod concepit. Contra si Verbum ex se caro factum est, iam ipsum se concepit, et peperit, et vacat prophetia. Non enim virgo concepit, neque peperit, si non quicquid (11) peperit ex verbi concepto, caro ipsius est. Sola hæc autem propheta vox evanualitur? an et angeli, conceptum et partum virginis annuntiantis? an et omnis iam Ser-

A plura, quæcumque matrem pronuntiat Christi? Quomodo enim mater, nisi qui in utero ejus fuit? Sed nihil ex utero ejus accepit, quod matrem eam faceret, in cuius utero fuit II e nomen non debet caro extranea (12). Matri uterum non appellat, nisi filia interi, caro. Fili uteri porro non est, si sibi nota est. Tacebit (13) igitur et Elizabeth prophetam portans (14) jam Domini sui conscientem infantem, et insuper Spiritu Sancto adimplenta. Sine causa enim dicit (Luc., I): *Et unde mihi, si mater Domini mei ad me veniat?* (15) si Maria non filium, sed hospitem in utero gestabat Jesum. Quomodo dicit: *Benedictus (16) fructus uteri tui?* Quis hic fructus uteri, qui non ex utero germinavit; qui non in utero radicem egit; qui non ejus est, cuius est uteru? Et qui unicus fructus uteri? Christus. Au quia ipse est B flos de virga profecta (17) ex radice Jesse; radix autem Jesse, genus David; virga ex radice, Maria ex David? Flos ex virga, filius Marie, qui dicitur Jesus Christus, ipse erit et fructus. Flos enim fructus: quia per florem, et ex flore, omnis fructus eruditur in fructum. Quid ergo? negant et fructui suum florem, et florū suam virgam, et virgine suam radicem, quo minus suam (18) radix sibi vindicet per virgine proprietatem ejus quod ex virga est, floris et fructus. Si quidem omnis gradus generis ab ultimo ad principalem recensetur, ut iam nunc carnem Christi, non tantum Marie, sed et David per Mariam, et Jesus per David, sciunt adhaerere. Ideo (19) hunc fructum ex lumbis David, id est, ex posteritate carnis ejus jurat illi Deus successorum in throno ipsius. Si ex lumbis David, quanta magis (a) ex lumbis Marie, ob quam in lumbis David!

CAPUT XXII.

Deleant igitur et (b) testimonia daemonum filium David proclamantis (20) Jesum: sed testimonia Apostolorum delere non poterunt (21), si daemonum in-

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Pandentibus Lat. pendentibus Pam. Rhen.
- (2) Infernis cod. Wouw. interni Pam. Fran. Par.
- (3) In manuam add. Pam. Rhen.
- (4) Latiorem Rhen. Lewl.
- (5) Nihilo juncta Rhen. Seml.
- (6) Ex inser. Pam. Rhen.
- (7) Nata delet Lat.
- (8) Accedant Rig. Ven.
- (9) Communius Rhen. cod. Pithae.
- (10) Semino Rhen.
- (11) Quod cod. Pithae.

D

- (12) Extraneæ Lat.
- (13) Tacebat Rhen. Seml.
- (14) Praedicans Rhen.
- (15) Veniat ad me Rhen. Seml.
- (16) Beatus Rhen. Seml.
- (17) Projecta Rhen. Rig. Seml. Ven.
- (18) Suam abest a Rhen.
- (19) Adhaerere Deo Paris. Rhen.
- (20) Ad inser. cod. Pithae.
- (21) Potuerunt Rhen. Seml.

COMMENTARIUS.

CAP. XXI. — (a) *Ex lumbis Marie.* Hic lumbos pro utero accipit; nam quod Psal. 131 dicuntur, *De fructu ventris tuu ponuu super thronum tuum.* Actio II, interpretatus Petrus, dicit, *de fructu lumbi ejus.* Ubi est τὸ δέρπον, quod illie τὸ κατίτε. Quamvis illud de fructu ventris, non caret mysterio, et opponatur lumbis, ut acute considerat Ireneus lib. III, cap. 27.

LAC.

CAP. XXII. — (a) *Testimonia daemonum.* Quæ sint haec testimonia daemonum, dubitat Pamelius: nam in Evangelio, demones clamarent filium Dei, vel Jesum Nazarenum, nunquam filium David. Quid si cœcorum? sed nihil muto. Ut exitum invenirent Pamelius quæstionis, Tertullianum arguit oblivionis, quod verba Chananae Matth. XV, *Miserere mei, fili David.* Hic ejus demoniaca adsumpsit. Ego non multum labore de hac re: cum revera demona clamarint illum Dei,

potuit Tertullianus mutare *filium Dei* in *filium David.* Tamen, ut ineptus ego, non refero ad testimonia, quæ sunt in Scriptura, sed ad ea, quæ alibi multa sunt, quale est illud Augustini lib. I de Consensu Evangel., cap. 15: *Quid? quod isti vani laudatores, et christiani religionis obliqui obtractatores, et propterea non credentes blasphemare Christum, quia quidem philosophi cornua sicut in libris suis Parphryni Siculus prodidi, consenserunt deos suos, quid de Christo responderent, illi autem oracula suis Christianum laudare compulsi sunt. Nec mirum, cum in Evangelio legamus enim demons suis confessos.* Illi enim dii Gentilium verissimi erant demones, et laudabant Christum. Eamdem etiam confessionem Cyprianus indicat, *de idol. vanit.* Et si velis dolare multis hanc paginam, adi Plutarchum, *Cur oracula siluerint.* LAC.

unt. Ipse imprimis Matthaeus, fidelissimus filii commentator, ut comes Domini, non aliam sami, quam ut nos originis Christi carnalis faceret, ita exorsus est : *Liber genitum Je-
ti, filii David, filii Abraham. His originis fun-
nere manente, cum gradatim ordo deducitur
sui nativitatem* (1), quid aliud quam caro ipsa et David, per singulos traducem sui faciens, nem usque describitur inferens Christum, e Christus proditur (2) de virgine? Sed et utpote ejusdem Evangelii et discipulus et r, et testis, qua (5) ejusdem ipsius (4) apostolus, confirmat Christum ex semine Davidum carnem, utique ipsius. Ergo ex semine vero Christi. Sed secundum Mariæ carnem, ex David ; ergo ex Mariæ carne est, dum ex se- et David. Quocumque detorseris dicum, aut e est Marie, quod ex semine est David ; aut I semine est, quod ex carne est Marie. Tunc controversiam dirimit idem Apostolus, estimans esse Abraham semen. Cum Abraham, multo magis David, quasi recentioris. Re- min premissionem benedictionis nationum in Abraham : *Et in semine tuo benedicentur
nationes : non, inquit, dixit, Seminibus, tan-
e pluribus; sed Semine* (5), *tanquam de uno,
Christus. Qui haec legimus et credimus, quam
s et possumus agnoscerre in Christo carnem?* Utique non aliam, quam Abraham ; siquamen Abraham Christus : nec aliam, quam siquidem ex radice Jesse filos Christus : nec priam David, siquidem fructus ex Iumbis Christus : nec aliam quam ex Maria, siquidem in utero, Christus. Et adhuc superius : nec nam Adam, siquidem secundus Adam, Chri- moneque ergo est, ut aut illos spiritalem habuisse contendant, quo eadem conditio deducatur in Christo : aut concedant car- risti spiritalem non fuisse, que non de spir- pe censemur.

CAPUT XXIII.

Agoscimus adimpleri prophetam vocem Si- Christi nativitate *rhen.*
ducitur *Pam. Fran. Paris.*
ia alii.
suis abest a *rhen. Seml.*
mini Pam. Pam.
ii Pam. Fran.
rii Rhen. Seml.
eo *Par. Rhen.* non tamen et ideo peperit, quia

LECTIONES VARIANTES.

- non ex carne sua peperit, et *Pithæ.*
(9) Non peperit et delet *rithæ.*
(10) Est abest a *Rhen. Seml.*
(11) Non nupsit add. *Par. cod. Ursin.*
(12) Id est *Rhen. Pam.*
(13) Resignavit *Pam. Rhen.*
(14) Sancti alii.
(15) Nos jam nunc *Rhen. Seml.*

COMMENTARIUS.

XXIII. — (1) *Non virgo quantum a partu.* sic gravissimus est. Tertullianus quippe falso in virginem fuisse, quantum a partu, ut hic iste. Can. III Concilii Lateranensis sub Martire crevit Beaissimum Virginem incorruptibiliter. LE PR.
psa patefacti corporis lege. Legem mox recitat, masculinum adaperiens vulvam, etc. RIG.
dem illud sexus. Vulvam significat. Sic autem in Ursini libro. RIG.

(d) *Apud Ezechielem, etc.* Cum in Ezechiele prophecia nusquam mentio fiat illarum vocum : *Vacca pe-
perit, et non peperit,* merito dubitant interpres que sit hujus loci explicatio. Pamelius et alii putant id esse quod habetur Jobi XXI : *Vacca peperit, et non est
privata fetus suo.* Etsi haec non habeantur in propheticâ Ezechielis, ea perire potuerunt, licet Tertulliani temporibus adhuc existarent. Vel potuit esse Ezechiel Judæorum quidam tragodus, et non ille cuius habemus vaticinium. LE PR.

A meonis, super adhuc recentem infantem Dominum pronuntiatam (*Luc. II*) : *Ecce hic positus est in ruinam et sus-
citationem multorum in Israel, et in signum quod* (6) *con-
tradicetur. Signum enim nativitatis Christi, secun-
dum Esaiam : Propterea dabit vobis Dominus ipse si-
gnum : ecce virgo concipiet in utero, et pariet filium.* Agoscimus ergo signum contradicibile, conceptum et partum virginis Mariæ; de quo Academici isti, Peperit, et non peperit; Virgo, et non virgo : quasi non, et si ita dicendum esset, a nobis magis dici con- veniret. Peperit enim, que ex sua carne; et non pe- perit, que non ex viri (7) semine. Et virgo, quan- tum a viro; (a) non virgo, quantum a parti. Non tam- men ut ideo, peperit, et (8) non peperit; et (9) ideo, Virgo, que non virgo, quia non de visceribus suis B mater. Sed apud nos nihil dubium, nec retortum in a nicipitem defensionem. Lux, lux; et tenebrae, tene- bræ, et Est, est; et, Non, non. Quod amplius, hoc a malo est (10). Peperit, que peperit. Et si virgo con- cepit, in parti suo nupsit (11), ipsa patefacti corporis lege (b), in quo nihil interfuit, de vi masculi ad- missi, an emissi, (c) idem (12) illud sexus resignaver- (13). Hæc denique vulva est propter quam et de aliis scriptum est : *Omne masculinum adaperiens vul-
vam, sanctum vocabitur Domino. Quis vere sanctus,
quam Dei (14) Filius? Quis proprio vulvam adaperuit,
quam qui clausam patefecit? Ceterum, omnibus nup-
tiae patefaciunt. Itaque magis patefacta est, quia ma-
gis erat clausa. Utique magis non virgo dicenda
est, quam virgo, salu quodam mater ante, quam
nupta. Et quid ultra de hoc retractandum est, cum
haec ratione Apostolus, non ex virgine, sed ex maliere editum Filium Dei pronuntiavit, agnovit adaperire vulvae nuptiale passionem? Legimus quidem (d)
apud Ezechielem de vacca illa que peperit, et non peperit. Sed videte, ne vos jam tunc (15) provideas Spiritus Sanctus notari haec voce, disceptatores super uterum Mariæ. Ceterum, non contra illam suam simplicitatem, pronuntiasset dubitative, Esaiā di- cente (*Is., VI*) : *Concipiet, et pariet.**

CAPUT XXIV.

Quod enim Esaias jaculatur insuggillatione he-

teticorum ipsum, et imprimis (*Is.*, V): *Vae qui faciunt dulce amarum, et tenebras lucem; istos scilicet notat, qui nec vocabula ista in luce proprietatum suarum conservant; ut anima non alia sit, quam quæ vocatur, et caro non alia quam quæ videtur* (1), et Deus non alius, quam qui prædictatur. Ideo etiam Marcionem prospiciens: *Ego sum, inquit* (*Is.*, XLV), *Deus, et alius absque me non est.* Et cum in (2) alio (3) idipsum eodem modo dicit: *Aute me Deus non fuit, nescio quas illas Valentianinorum Æonum genealogias pulsat.* Et, *Non ex sanguine, neque ex carnis et viri voluntate, sed ex Deo* (*Joan.*, I) *natus est.* Hebioni respondit. *Æque, Etiam si angelus de cœlo* (4) *aliter evangelizaverit vobis quam nos, anathema sit* (*Gal.*, I); ad energem Apelleiacæ virginis Philumenes filium (5) dirigit. Certe, *qui negat Christum in carne venisse, hic antichristus est* (*I. Joan.*, IV). Nudam et absolutam et simplici nomine naturæ sue pronuntians carnem, omnes disceptatores ejus ferit. Sicut et definitius ipsum quoque Christum unum, multiformis (6) Christi argumentatores quatit, qui alium faciunt Christum, alium Jesum; alium clapsum de medis turbis, alium detentum; alium in secessu montis, in ambitu nabis sub tribus arbitris clarum; alium cæteris passivum, ignobilem; alium magnanimum, alium vero trepidantem; novissime,

A alium passum, alium resuscitatum: per quod suam quoque in alia carne resurrectionem adseverant. Sed bene, quod idem veniet de cœlis, qui est passus; idem omnibus apparebit, qui est resuscitatus. *Et videbunt et agnoscent, qui eum confixerunt* (*Zach.*, XI; *Joan.*, XIX): utique ipsam carnem, in quam sevierunt; sine qua, nec ipse esse poterit, nec agnoscet. Ut et illi erubescant, qui affirmant carnem in cœsis vacuam sensu, ut vaginam exempto Christo sedere: aut qui carnem et animam tantumdem, aut tantummodo animam, carnem vero non jam.

CAPUT XXV.

Sed hactenus de materia presenti satis. Jam enim arbitror instructam esse carnis in Christo, et ex virginie natæ, et humanæ probationem. Quod et solum discussum sufficere potuisse, (7) citra singularum ex diverso opinionum congreßionem; quam et argumentationibus earum, et scripturis quibus utuntur, provocavimus ex abundanti, ut eo, quod probavimus, quid et unde fuerit Christi caro, quid non fuerit, adversus omnes præjudicaverimus (8). Ut autem clausulam (9) de prefatione communi faciat resurreccio carnis nostræ (10), alio libello defendenda, hic habebit præstructionem (a); manifesto jam, quale fuerit quod in Christo resurrexit (11).

LECTIONES VARIANTES.

- (1) *Alia sit qua videtur Pam.*
 (2) *In abest a Rhen. Seml.*
 (3) *Cum alias Fran. Pam.*
 (4) *Carlis Rhen. Seml.*
 (5) *Filium Pam. Rhen.*
 (6) *Multiformes Fran.*

- (7) *Sed inser. Rhen. Seml.*
 (8) *Prædicaverimus Par. præcaverimus Rig. Leop. Ver.*
 (9) *Clausula Rhen. Seml.*
 (10) *Nostræ abest a Rhen. Seml.*
 (11) *Resurrexerit Rhen. Seml.*

COMMENTARIUS.

CAP. XXV. — (a) *Ut autem clausulam de prefatione communi faciat resurreccio carnis nostræ.* Hæc clausula respondet verbis illis que in hujuscem præfatione operis leguntur: *Qui fidem resurrectionis stu-*

dent inquietare, merito Christi quoque carnem quæstionibus distrahant. Rig.

(1) *Manifesto jam.* Subauditur, existente, ut græce διάλογος στρατ. RHEN.

QUINTI SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI DE RESURRECTIONE CARNIS.

ARGUMENTUM. — *De resurrectione carnis scripturus Auctor, imprimis tradit eam etiam sæculo, et præser-tim Platonicis ac Pythagoricis non ignotam fuisse.* Cap. I.

Hæreticos vero, etsi cum Sadducæis non agnoscant, revinci tamen tum libro præmisso DE CARNE CHRI-STI, tum DE DEO CARNIS AUCTORE, ET CHRISTO CARNIS REDEMPTORE, libris ADVERSUS MARCIONEM scriptis; quod animæ resurrectionem non negant, præter solum Lucanum; contra quem animæ immortalitatem libro DE ANIMA testatus sit. Cap. II.

Proinde hæreticos non debere vulgi in ea deneganda ignorantiam sequi. Cap. III.

D Neque enim obstare carnis quam prætendunt ignobilitatem. Cap. IV.

Primum, quod a Deo facta sit. Cap. V.

Item, quod Dei manu extorta. Cap. VI.

Quod jam limbus in carnem reformatus et immutatus sit. Cap. VII.

Quod apud christianos caro abluitur, unguat, sanguinetur, manus impositione adumbretur, corpore et sanguine Christi vescatur denique post conflictationes animæ, jejunia, virginitatem, viduitatem, prænominis Christi fide moriatur. Cap. VIII.

Quod Christus carnem, etsi infirmam et peccatricem, dilexerit. Cap. IX.